

A.GERGELY ANDRÁS

A migráns-narratíva mint ön- és ellenségépítés

(Kommunikációs antropológiai megfontolások)

Olvasatok a bármikori kisebbség/többség viszonyról

Írásom a politikatudomány és a kommunikációelméletek határterületein, a politikai pszichológia és a narratívakutatás eredményeinek valamiképpen belátása mentén indul el a kortárs politikai valóságértelmezések felé. Szempontrendszerem a szimbolikus politika tudományának és a politikai antropológia módszertanának elegyítésével meglehetősen „konfúznak” tetsző mixitást eredményez. Ezt nem bánom, már csak azért sem, mert a kiszemelt témakör olyannyira megmozgat minden elemzőt, közlőt és befogadót, szakpolitikust és civil mozgalmárt, moralistát és migrációkutatót, hogy valóban szemérmetlen képtelenség volna egyetlen aspektust figyelembe véve elbeszélni a kisebbség-többség viszony recens narratíváit a migránstematikában. Kiindulópontom a magyar és európai határokat mostanság előzőnlő menekülők körül kialakult nyelvi-szimbolikus háború, mely kormányzati szinten megnevezett konspirációs teória részeként bánik a kultúrák közötti interakciókkal, emberi jogokkal, szolidaritással és morális felelősséggel (avagy épp a morális pánik kiépítésével), s teszi mindezt olyan jelképiség erősítésével, melynek szemiotikai elemei épp oly zavarba ejtőek, mint üzenetei, ám ezeket a magyar társadalom (politikai viselkedését illetően) kétséget nem hagyó vehemenciával igyekszik áthangolni a politikai jelképek legjavából való ellenségfogalmak alkalmazásával. Építék itt a Harmadik Birodalom nyelvi és interakciós sajátosságait drámai módon megjelenítő Victor Klemperer megfigyeléseire, Murray Edelman politikai narratívákat felvonultató (eredetileg 1964-es!) alapkönyvére, Habermas nyilvánosságtörténeti alapozottságú jelentésuniverzumaira, a magyar politikatudomány fogalomköréhez (valamiért a szaktudomány által nem sorolt, de oda) tartozó migrációkutatás közelmúlt időszakban felgyűjtött tapasztalataira, s nem utolsósorban a Reinhardt Koselleck aszimmetrikus ellenfogalmak historikus áttekintésében kimunkált „idegen”-kreatúrák normarendjére. E sokféle aspektus egyesítése elszánt szándékkal valamely olyan komplex kép megformálását szolgálná (jó esetben), mely a politikai antropológia egy lehetséges keretébe és a kommunikációs antropológia fogalomtárába is betekintést nyújt egy adott határig. Mindez leíró interpretáció, mi több: az „interpretációk interpretációja” (Habermas), melynek megértése vélekedésem szerint nem csupán a kisebbségkutatási narratívák felé vezet, hanem a jelenkori európai mozgásfolyamatok átlátása irányába is, magába rejtve a kisebbség/többség viszony tradicionális felfogásától eltérő átbeszéléseket vagy kinyilatkoztatásokat nemkülönben.

Mindebben kétségtelen bonyolultsággal, de mélyen rejlő hatásmechanizmussal van jelen a vélemény-, vagy értelmezőközösségi kisebbség és a lojális vagy szavazótábori,

hívótábori többség. Ezt ugyan nem fogom többször is hivatkozni, de igyekszem láthatóvá tenni, hogy a véleménykisebbség a kommunikációk színterén nem az örök vesztes minoritás, hanem egyike a lehetséges értelmezői körnek, róla beszélni azonban éppoly szubjektív vállalás, mint a mindenkori társadalmi tömeg „objektív” valóságáról (kellő magasságból és tudományos távolságból) értekezni.

Narratív politika, avagy a belátások másik világa

Egykori alapművében Murray Edelman kora politikai elemzéseivel és a kortárs policy-teóriákkal sok tekintetben vitatkozva viszonylag egyértelművé tette, hogy számára a politika szimbolikus valósága nem azonos a látszatpolitizálás hókuszpókuszaival és valamiféle politikai jelképek fabrikálásával, hanem minden politikai cselekvésnek és intézménynek „egyszerre van tárgyi és nyelvi/szimbolikus karaktere, ezért a politika szimbolikus vizsgálata nélkül nem lehet teljes képünk a társadalmi folyamatokról”... Megfogalmazása szerint „a politikatudomány szemiotikai hangsúlya szakítást jelent az intézményi osztályozások és jogi leírások XX. század eleje óta uralkodó hagyományával, és kevésbé nyilvánvaló, de még gyökeresebb szakítást jelent a második világháború után felvirágzott behaviorizmussal”. A politikai pártok és tömegmozgások „politológiája” mellett (avagy inkább helyett), a választáskutatások vagy a politikai alrendszer makroképleteitől eltérően – mint azt kortárs, Harold D. Lasswell értékelte – „...Edelman újrendezte a politikai térkép szimbolikus dimenzióját, ami a tudósokat bizonyára új politikatudományi kutatásokra fogja ösztönözni...” A kortárs nagyok közül pedig Claus Offe minősítette úgy: „Edelman egyike a kevés szociológusnak, aki az interakcionalizmus és a fenomenológia alaptételeit az össztársadalmilag létrejövő politikai döntések vizsgálatára alkalmazza. Kutatásai azt az alapelvet követik, hogy minden cselekvés, jelenség és társadalmi fenomén két nézőpontból vizsgálható: egyrészt az »objektív« következmények és célok, másrészt a világ rejtett és szubjektív jelentésű kategóriái felől, amelyek az előbbi támogatják és erősítik.”

Edelman ide-idézése csupán azért fontos, mert egész felfogásmódja a „politikai aktusok sűrítő funkcióját”, egy új, bár kreált dimenzióját testesíti meg, és a tettek jelentését nem az „objektív” következményekből vezeti le, hanem ehelyett úgy véli: „a jelenség kizárólag a reagáló tömegek szükségleteiből fakadhat – és kizárólag az ő reakcióikból ismerhető meg.” (Edelman 2004, 12. p.) A vélemények világában és a cselekvő személyiségek jelenlétét tekintve a világ megértésének csak többé-kevésbé tárgyilagos fogalmak szerinti szimbolizáció enged teret, „utalásokban” érvényesülő, „utaló szimbólumokban” testet öltő gyakorlat, amely „nem igényli a valóság próbáját”, sőt leggyakrabban „a valóság figyelmen kívül hagyása szolgálja legjobban” a politikai nézetek funkcióinak érvényesülését. (Edelman uo.) Mindez arra jó, hogy segít számos belső problémát „externalizálni”, vagyis nyugtalanító és nyomasztó időkben kézenfekvő módon segíthetnek a társadalmi eligazodás és a szorongások feloldásának, enyhítésének igényét kiteljesíteni – „akár összhangban vannak a világ tényleges történéseivel, akár nem”. (uo.) Ezért is könnyen átlátható, miért van az, hogy a politikai tettek, viselkedésmódokra, cselekvésmódokra vagy aktivitásokra a verbális közlések telepsznek rá, ami olykor bénítóan, máskor épp lázítóan hat a tömegek kritikai érzékére, s teszi reménytelivé vagy reménytelenné, dicsőségessé vagy vereségessé a drámai szín-

játékok egész folyamatát. (Edelman 2004, 13. p.) Fontos itt is, hogy „a politikai cselekvés szimbolikus erejének kulcsát nem a szembetűnően egzotikus vagy ceremoniális állami aktusokban keressük, hanem a hétköznapi magán- és köztevékenységben” – vagyis nem „a politikai rendszer” képelt „valóságosságára” fókuszálunk, hanem a legkülönbözőbb perspektívák, viselkedésmódok és szövegek kölcsönhatásaiban leljük meg a jelentések világának bizonyosságait. Abban, hogy „mit *jelentenek* a nagyközönség számára a politikai vezetők tettei és gesztusai, (...) beszédstílusok és frázisok, a törvények érvényesítését célzó lépések”. (Edelman 2004, 22. p.)

A szimbolikus biztonságérzet kialakításáért tehát a politikus a fennálló körülmények közötti fenyegetések és biztonsághiány hangsúlyozásával, a szervezettség látszatának felmutatásával, s magának a politikai szcénának érdemi berendezésével tehet a legtöbbet, a siker elérését pedig (a színházi előadások vagy szakrális szertartások analógiáival) a megfelelő dramaturgiai funkciók mozgósításával szervezheti meg hatékonyan, mintegy „színre víve” számos állami cselekményt, szándékot és jellemvonást, ezek elnagyoltságától sem riadva vissza, a mesterséges miliő és a politikai díszletek kellően különlegessé, heroikussá tett változatait interpretálva. (Edelman 2004, 23., 75–76. p.) Ezeknek nem kell művészi minőségűeknek lennie, sem teljességgel hitelesnek („igaznak”), elegendő, ha hatásukat tekintve eredményesek, motiválóak, meggyőzőnek tetszenek. A mindenkori színtér a mindenkori választói-állampolgári többség számára kell megérthető keret legyen, s benne a kívülállót megszemélyesítő, helyettesítő szenvedő szereplőnek kell úgy megjelennie, mintha a sokértelmű cselekmény részeseként éppen őt, személyesen őt magát érintené a megformált esemény várható következménye.

E dramaturgiai szabályszerűség politikai színterre vitele és érvényesítése sokáig idézhető lenne Edelman művéből, de elegendő itt csupán arra utalni, hogy a szcéná szereplői, díszletei, a szuggesszív érzelmfelszabadítás szándéka és a valóságképzetet elfogadtató funkciója egyaránt úgy hatnak, hogy abból a sikerképes politikai narratíva tündökljék elő. Ez elméleti sugallat aligha elegendő itt ahhoz, hogy a szimbolikus politika komplex valóságbrázolási és hatékony befolyásolási struktúráját teljességében fölidézhessem, de talán elegendő ahhoz, hogy a társadalmi tér politikai átfestéséhez-átrendezéséhez szükséges alapvetés szerepét betöltse. Léván inkább antropológus, mint politológus, nézőpontomhoz jóval közelebb áll a narratív, interpretációs és folyamatkövető beállítódás, mint a makrostruktúra-bemutató tudóskodás, így az alábbiakban egy életteljes példán kívánom illusztrálni a politikai kommunikáció átélhető világának egyik legutóbbi eseménymenetét – a legkevésbé sem hagyva kételyt afelől, hogy megannyi további aspektus, tudományterületi értelmezési keret, világnézeti idea vagy módszertani kevercs lehet még alkalmas az önépítés és a nemzetkonstrukciók érvényesülését leképező beszédmódra...

A migráns mint „Gonosz”, az önvédelem mint jogos harc

*„Milyen nevetséges volna ez a frázishalmaz,
ha nem lennének rettenetes gyilkos következményei!”*

Victor Klemperer ([1946], 1984, 101. p.)

A „nép szívéért folyó küzdelemben” nem a belátás, „nem a szellem a győztes, nincs szó meggyőzésről – még csak nem is a retorika eszközeivel való visszaélés hozza meg a sikert

az új tanok számára”, hanem a rohambrigádok terrorja, de ezt is előkészíti a védekezés ideológiája és a vádolás vagy megfosztás terrorja, írja Klemperer a náci birodalom virágzástörténetének jellemzésekor (Klemperer 1984, 7. p.). A hősiesség nimbusza, a tömeg „igazságosságára” hivatkozó uszító evidenciák, a plakátok és rádióhírek retorikája előzi meg ezt a pusztító korszakot. Szomorú talán, de a harciasság éthosza, a versenyszellemű leigázás programja, a folytonos ellenségvíziók kommunikációba ágyazott nyelvi terrorja és uralgástechnikái készítettek elő a világgégés és a totális diktatúra esztelenségének társadalmi befogadását, a hétköznapi heroizmus közérzete ágyazott meg a tömegdrámák személyes átélhetőségének és elszenvedésének is. Előbb csak a közpolitikába beszivárogtatott jelzős szerkezetek, minősítések, ellenségképek, a plakátokon és „szalagcímekben” kinyilatkoztatott veszteségérzet igazságtételi igényének megfogalmazódása hasított (élet)teret, majd a jogilag és mentálisan „edzett” társadalmi tömeg teljes alárendelése következett a szent célnak, a makropolitikai direktíváknak, a védekezésnek és támadásnak, a diktatúra és háború önkéntes elfogadásának, legitimálásának.

A jelenkori világunkban észlelhető Rossz és Gonosz interpretációja talán örök kommunikációs élménye a tömegtársadalmaknak és a tömegmanipulációknak is. Az „ősrátalom” létere egy nyíltan, sőt hangosan megnevezhető „titokban” kaphat egyetlen magyarázatot („...hadd mondjak el Önöknek egy titkot...!” – intimizál nemegyszer Orbán Viktor köznapi nyilatkozataiban). S ha az utóbbi hónapokban leggyakoribb és nemegyszer legharsogóbb deklarációit gyűjteménybe szervezzük, az intim közlésből rendszerint kiderül: a problémák nem másból fakadnak, mint a *migrációs* (és/vagy terrorizmus-) jelenségből... A kérdések, közlések egyre gyakrabban a vádakba futnak bele, s az Ellenség megmutatásában éppúgy szerepe van az apokaliptikus összképnek, mint a reménytelen nemzeti jövőképet fenyegető Ismeretlennek. Ez ellen pedig könnyedén belátható módon védekezni kell, ugyanis a mindenkori Rossz ellen jogosnak tekintett nemzeti „önvédelem” nemcsak egyént vagy közösséget, népet vagy tömeget kötelez, de mintegy lelkiismereti, morális földadata az államnak is. „Erre kaptunk felhatalmazást...”, szól az értelmezés perdöntő tónusában, s mégannyira azért is, mert az önmitologizáló hajlam ereje és intenzitása ma már az állam újrarázslásának legitimációs stratégiájába és a társadalmi tömeg történelmi reménytelenségének megbűvölési eszköztárába illeszkedik, sőt a politikai retorika és pszichológia fegyvereivel akár az öngyarmatosítás erőtervé is alakulhat. De kik és miért, mit és hogyan generálnak új mítoszt az esélyekből és félelmekből, ellenségképekből, hovatovább vetélytársnál is fenyegetőbb Ellenséget a kortárs-modern mumusokból, és dicsőséget akár önnön kivagyis és győzedelmes nagyságukból is? S lehetséges-e, hogy nem csupán személyeknek, de államoknak is fölöttebb komoly szüksége van az erőfitogtató nagyság bizonyítására, mégannyira, ha sikert is remélhetnek a politikai mikroklímában, s ha túl kicsik maradnának enélkül...? Előlegezett válaszom persze az: nemcsak lehetséges, de minél satnyább a magabizás, annál bombasztikusabb és riasztóbb kell legyen a kinyilatkoztatás. A többi már csak hangerő és narratívák diskurzusa, szcenikai hatások és szövegvizsgálatok kérdése...: virtuális győzelem nem csupán akkor van, ha fegyverletétel is megelőzte!

Vegyük itt most tétélesen és textuálisan is, hogyan zajlik az előadás tömeghatása olyan társadalmi közbeszéd asszociációs mezőiben, ahol (a lehető legközvetlenebb kinyilatkoztatások módján) a politikai narratívák legharsányabb rábeszélőgépei termelik-formálják a közbeszéd-narratívákat...

„Egy újabb veszélytől, az illegális bevándorlók befogadására vonatkozó kötelező uniós kvótától is meg kell védeni Magyarországot – jelentette ki Szijjártó Péter külgazdasági és külügyminiszter a parlamentben, napirend előtti felszólalásában. Harrach Péter, a Kereszténydemokrata Néppárt frakcióvezetője felszólalásban hangsúlyozta: – Különbséget kell tenni a menekültek és a bevándorlók között, utóbbiakkal szemben önvédelemre van szükség”.¹

E szöveg a KNDP „Több fényt!” című weboldalán olvasható (2015. okt. 19.), s mint az MTI közleménye, kétséget nem hagyó „objektivitással” idézi föl a parlamenti vita anyagát, Szijjártó Péter miniszteri értelmezését és a kormánypárti/ellenzéki hozzászólók vitanapi álláspontját. Az alkalom nem az egyetlen és első, hanem egy társadalomtörténeti értelemben jól követhető folyamat több állomásának csupán egyike, melyet számos más „meg kell védeni!” felhívás nyomvonala és hadászati-stratégiai célrendszere mutat föl. Mert hiszen az ellentámadás épp abból veszi jogosultságát, hogy mintegy válasz a fölsejlt támadásra, ezzel legitimálva a közveszély közeledésének elfogadhatatlanságát.

Ugyanitt szerepel a folytatás is: „Magyarország bebizonyította, hogy igenis meg lehet állítani a modern kori népvándorlást, de újabb veszély fenyeget, a kötelező bevándorló-befogadási kvóta, amitől szintén meg kell védeni az országot – fogalmazta meg álláspontját Szijjártó Péter külgazdasági és külügyminiszter napirend előtti felszólalásában. A tárcavezető kijelentette: mára megszűnt az illegális bevándorlók beáramlása Magyarország déli határán, megvédtük ettől a veszélytől Magyarországot, a magyar embereket. A politikus köszönetet mondott az ebben a munkában részt vevő rendőröknek és katonáknak, valamint a vísegrádi együttműködés (V4) másik három tagállamának, Szlovákiának, Csehországnak és Lengyelországnak.

A V4-ek bebizonyították, hogy meg tudják védeni Magyarország határát, az EU és Schengen külső határát, és innentől kezdve nincs elfogadható magyarázat, kifogás arra, hogy 28-an miért ne tudnánk megvédeni Görögország külső határát, ami a legjobb megoldás lenne – mondta Szijjártó Péter.

A külgazdasági és külügyminiszter hangsúlyozta ugyanakkor, hogy Magyarországot a bevándorlási hullám egy újabb, ezúttal »nyugatról érkező« veszélyétől, a kötelező bevándorló-befogadási kvótától is kell megvédeni. Az uniós kvóta azt jelentené – magyarázta –, hogy azokat a bevándorlókat, akiket most az európai szabályok felrúgásával ellenőrizetlenül beengednek az EU területére, vissza akarják majd osztani.”

Mindezek alapján tehát meg kell védeni. Nemcsak Európát a migránsok áradatától, a „bevándorló hordák csörtetésétől”, a „megélhetési bevándorlóktól”, a sátáni képben personifikált Soros Györgytől, de ugyancsak hasonló a feladat sok más területen is: hasonlóképp meg kell védeni az egykulcsos áfát a többkulcsos adózással szemben, a jó magyar emberek munkapiaci esélyeit a mindenki munkahelyét és biztonságát veszélyeztető bevándorlással szemben, a dolgozókat a multikkal szemben, a társadalom józan többségét a karvalytörke nyomulásával és ideológiai manipulációival szemben, s egyáltalán mindent és mindenkit a baloldali és liberális szervezkedők megtévesztő hatásaival szemben is. *Háborús helyzet van, sőt jelentős térségre kiterjesztett szük-*

1 <http://kndp.hu/news/kvotatul-meg-kell-vedeni-magyarorszagot/>

ségállapot is, minden jogos eljárás tehát szükségszerű önvédelem. Harci helyzet van, ezen belül „helyi háború”, melynek stratégiai feltételeit irányítani, kézben tartani szükséges a kormányzati előrelátás és aggályos védelempolitika nevében...

Szabadgondolkodói kétségen kívüli, társadalmi jóváhagyásra hivatkozó és építő állítások szerepelnek a Nemzeti Konzultáció weboldalán is: „A magyar emberek fontosnak tartják a bevándorlás kérdését saját életük szempontjából. Ezt az is bizonyítja, hogy több mint 1 millióan töltötték ki és küldték vissza a konzultációs kérdőívet. Az eredmények alapján az emberek véleménye egyértelmű: Magyarországot meg kell védeni. A válaszadók több mint 90 százaléka egyetért abban, hogy az EU bevándorláspolitikája megbukott, ezért szigorúbb szabályozásra van szükség”... Majd: „A kormány álláspontja egyértelmű: Európa és Magyarország határait minden eszközzel meg kell védeni!” Később: „Nem engedhetjük meg, hogy az illegális bevándorlók veszélyeztessék a magyar emberek munkahelyeit és biztonságát. Jogunk van megvédeni kultúránkat, nyelvünket és értékeinket. Közép-Európa országai, amelyek csak nemrég lábaltak ki a gazdasági válságból, nem engedhetik meg, hogy az elhibázott brüsszeli politika kárvallottjai legyenek.” („Az emberek döntöttek: az országot meg kell védeni. Nemzeti konzultáció a bevándorlásról és a terrorizmusról.”)²

A nemzeti konzultáció oldalain ez a körkörös és totális túlvédelem mint „kormányzati intézkedés” szerepel, háttérforóként épp az újonnan fölavatott rendőri gárda Hősök terén tett esküpillanata is látható, hogy aki nem értené a felügyelet és büntetés foucault-i logikáját, vésse észbe a feltételeket. A biztonság és „good practice” eljárás-módjait ekképp megteremtő példázatos állami gondoskodás itt nem egyenesen Európa értékei és normái ellen fogalmazódik meg, hanem minden megoldást szakrifikáló, legitimáló, a vélt közjó érdekében szükségképpen bevezetendő eljárásként, mely a „Gonosznélküli Föld” kialakításában láttat össztársadalmi érdekeltséget (erre a képzeletbeli territóriumra még visszatérek...), az állampolgári lojalitást pedig épp ennek sikeressége okán „rendeli” meg, veszi napirendre, s majd hivatkozik utóbb a „megállapodásra”, melyet ezáltal kötöttünk (a virtuális „többséggel”, a hazáját féltő nagymagyar-sággal...). A másképp gondolkodó „kisebbség” pedig a vesztesek körébe sorolódik, lett légyen az arányok kérdése sosem tisztázott...

Mert hát „Ésszerűtlen a kvótarendszer...”, mivel pusztán „európai bevándorlásügyi csábítás” – nyilatkozta Orbán Viktor³ –, amelynek „szirénhangját” meg kell érteni és ellent kell állni...⁴ Kitarító álláspontját napjainkban visszhangozza nemcsak a kormánypropaganda, de maga a miniszterelnök is: „A menekültek elosztását célzó kötelező kvótarendszer terve ellentétes valamennyi európai uniós tagállam alapvető érdekeivel, és nekünk meg kell védenünk Magyarországot – jelentette ki Orbán Viktor miniszterelnök abban az interjúban, amelyet az osztrák Die Presse után a német Die Welt is közölt szerda este internetes kiadásában.”⁵

2 <http://nemzetikonzultacio.kormany.hu/>

3 <http://hirtv.hu/hirtvarchiv/orban-a-kvotarendszer-mar-a-bevezetes-elott-megbukott-1289390>

4 2015. június 5. HÍR-TV kommentárja a miniszterelnök pénteki Kossuth Rádiós interjújáról.

5 2015. okt. 30. Világgazdaság, I. <http://www.vg.hu/kozelet/politika/orban-viktor-ha-a-kvotarendszer-torveny-lesz-magyarorszag-nak-el-kell-fogadnia-457617>

Ezt újfent megerősítő állásfoglalással (*Kossuth Rádió*, 180 perc, 2015. okt. 30.) Orbán Viktor egyedi konteóval is ellátott teóriát jelenít meg: „Orbán Viktor szerint a migránsözön – amelyet invázióknak nevezett – egyrészt az embercsempész-hálózat „biznisze” mozgatja, másrészt azok az aktivisták, akik „mindent támogatnak, ami gyengíti a nemzetállamokat”. E nyugati gondolkodásmódot és aktivistahálózatot talán Soros György neve fémjelzi a legerősebben – jegyezte meg Orbán Viktor, akinek aktivistakori nyugati tanulmányait a magyar származású milliárdos finanszírozta (interpretálja Bede Márton a *444.hu* oldalain).⁶ „Árulás van, tisztelt Hölgyeim és Uraim...” – összegezte még ugyanaz nap délelőtt Az *Idők jelei* című vitaanyagot bemutató konferencián (a Keresztény Értelmiségiek Szövetsége, a Magyar Polgári Együttműködés Egyesület és a Professzorok Batthyány Köre által szervezett rendezvényen) a miniszterelnök –, aki szerint „Ha nem állunk ki Európáért, a kontinens többé nem az itt élő polgárok Európája lesz, hanem néhány nagy pénzt mozgató, a nemzetállamok keretein túl gondolkodó, aktivista, senki által meg nem választott vezető hagyományos álmát teljesíti majd be a következő időszakban”.⁷ „Orbán Viktor álláspontja szerint nem véletlen, hogy naponta több ezer embert szállítanak be Európába: »nem egyszerűen tetosztaságáról« van szó, hanem egy tudatos, baloldalinak mondható szellemi konstrukciót akarnak megvalósítani, ami a nemzetállamokat Európában zárójelbe akarja tenni, és ha már a hagyományos politikai küzdelemben nem sikerült megbirkózniuk a kereszténységgel és a nemzetállami identitással, akkor megkísérik etnikai alapon. Ezzel az összeesküvéssel, ezzel az árulással szemben nekünk a demokráciához kell fordulnunk, a néphez kell fordulnunk, hogy igent vagy nemet mondhassanak a jelenlegi történésekre – szorgalmazta a kormányfő, aki ezért először egy európai vita indítását javasolta. E vita célját pedig abban látja, hogy egy erős és keresztény Európa kerekedjen ki belőle.”⁸

Összeesküvés, árulás, migránsözön és háború – ezek az orbáni-állami konteó kulcsszavai. Most már nemcsak a (fantazmagorikusan egységesnek és félelmesnek tekintett, holott rendkívül tagolt) iszlám a kinevezett mumus-ellenség, hanem egyenesen a nyugati bomlasztás, a minden liberális és baloldali rizikóvállalást sem nélkülöző makroszerveződés áll a jelenségek mögött, mely nem csupán a Soros-féle tőkével, hanem a „civil társadalom” fedőnevű nemzetközi organizációval kívánja, „kiépült aktivista hálózattal” próbálja lebontani az európai nemzetállamok határait, sőt magukat az államokat is. Mindez „meztelen nemzeti birodalmi érdek” sunyi érvényesítése az amerikaiak vagy nemtelen „európaiak” vezérletével, s nem utolsósorban „a világ hipokritizálásáról” árulkodó szándék tanúsítása is (hangzik az Orbán-rádióinterjúból).⁹

6 Bede Márton: Soros aktivistái az embercsempész-hálózat részesei - Orbán irányt mutatott. <http://444.hu/2015/10/30/soros-aktivistai-az-embercsempesz-halozat-reszesei-orban-iranyt-mutatott>.

7 <http://www.klubradio.hu/cikk.php?id=16&cid=192765>

8 *Magyar Idők*, 2015. október 30. <http://magyaridok.hu/belfold/orban-viktor-europat-elarultak-84694/>

9 „Nem is akarok én ebből titkot csinálni, hogy itt egy kőkemény, a bevándorlást legkevésbé sem támogató hatósági és belpolitikát fogunk folytatni a jövőben is. [...] Vannak morális érveim is, mert így első hallásra – amit mondtam – embertelen dolognak tűnik. Mert jönnek szegény menekültek: egyes országokba beengedik őket, mert azok rendes országok, más országokba meg nem, mert azok szívtelenek. [...] Szerintem erkölcsi elvek szólnak amellelt, hogy

A migráns Gonosz elleni jogos védekezés azonban nem pusztán retorikai csel. Az *állami konteóval* a „nemzetek Európáját” elbizonytalanító ördögi ártalom megnevezése vagy sugallása valósulhat meg. Nem kell direkten rámutatni, elég csak érzékeltetni. A mindenkori mumus a bármikori bezárkózók és preventív módon támadók örök kulcsfogalma – erre Vásárhelyi Mária *ÉS*-beli cikke (2015. okt. 2.) is részletekbe menően utal, közvetlenül Klemperertől idézve a nyelvi megszállás, térbeli terjeszkedés, militáris fogalmi tartomány aktivizálásával illusztrálható párhuzamokat. Az Orbán feltételezte nemzetközi baloldali összeesküvés mint a totális bolsevizmust megelőzően fölsejlő nemzetközi marxizmus intézménye, titkos társasága kerül így reflektorfénybe, avagy mint rejtőzködő organizáció, s a mögötte álló erők megszemélyesített mumusként használata a legkevésbé sem kíván számot vetni azzal, hogy mégis mekkora tőke és organizációs tehetség kellene az európai politikai baloldalon (e merő fikció érvényesülésének talán épp a baloldaliak örülnének a legjobban, de épp az ellenkezője igaz!) ahhoz, hogy a világszerte aktuálisan mintegy 230 millió migráns mozgatására koncentrált energiákat érvényesítsen. A vád „mögötti” térben, a scenikai perfektség jóvoltából az aktuális idegenfogalmat tükrözi az amerikai pénzvilág univerzális érdekeire utalás, melynek segítségével kitűnő populisták mikrouniverzum keletkezhet. Következésül a tájékoztatás vagy manipuláció szintjén már nem marad kérdésként és elemzésre érdemes üzenetként az, hogy a fenyegetettség magát a Népet, a hazafi Tömegeket érinti, mivel a nemzetállam azonos a populisták által vizionált nemzeti egységgel, ennek igényével, az identitások koordinálásának és klasszifikálásának pártállami feladattal, az etnikai vagy mozgásban lévő bármely kisebbség/jövevény hátrányos megkülönböztetésével. „A bennszülöttek és az idegenek egyenlőtlensége, amelyen nem lehet átsiklani, nem kultúráik egyenlőtlenségéből ered. A kultúrák és az etnikumok megkülönböztetése elvét a modern társadalmak egyik strukturális problémáját, amely a politikai és mindenekelőtt szociális polgárjogok megtagadásából ered. Az »idegenek« bevándorlása és tartós megtelepedésük azt feltételezi, hogy megilleti őket a jogegyenlőség, amely lehetővé teszi számukra, hogy funkcionális szerepeket foglaljanak el és a nyilvános szférában egyenlőként lépjenek fel, olyan embekeként, akiknek az igényei és érdekei egyformán érvényesek. Ameddig a bevándoroltak és a menekültek jogilag hátrányos helyzetben vannak ebben a társadalomban, addig diszkriminálhatók, s az előnyökért folytatott versenyben mindenütt diszkriminálni is fogják őket, ahol csak lehetséges. Csak a társadalom valamennyi tagja számára biztosított alapvető emberi jogok egyenlősége tenné lehetővé, hogy a meghatározott különbségekkel szemben közömbösek legyünk” – értékeli Radtke (1997) ezt a fajta alapállást az idegenség konstrukciójával összefüggésben. S mivel az emberi jogok egyenlőségének megadása csakis a döntéshatalomtól függ, itt ellentámadásra van szükség, a polgárháború víziójával szemben a polgárbéke eszményével, bármiféle engedélyek nélkül és a diszkrimináció bármilyen kivételével... Sőt: magához a támadáshoz is legitimitástöbblet lehet, akár ennek kieroszakolásával...

a liberális bevándorláspolitikát elvessük. [...] Én az egész, ma evidensnek tekintett, morálisan megalapozottnak vélt, alapvetően liberális indíttatású európai bevándorláspolitikát [...] hipokritának tartom, erkölcsi alapjait hiányolom, és semmilyen célszerűséget nem látok benne”. Forrás: Orbán morális érvei meg a valóság. *Magyar Narancs*, 2014. aug. 27. <http://magyarnarancs.hu/belpol/orban-moralis-ervei-meg-a-valosag-91512>

Mérlegelő megítélésben itt valójában narratív *háború*, szimbolikus megsemmisítés zajlik, vagy méltányosabban fogalmazva *értékelési verseny*, melynek tétje a (Charles Taylor-i) elismerés politikájának ellentéte, a „közös jó” koncepciójának egyszemélyes, konszenzus nélküli felülbírálása... Az *ellenség* ebben a dimenzióban nemcsak a migráns, hanem a multikulturalizmus, a modern társadalmak mixitás-természetének félelme. Az „egylelkű” és procedurális szabályozottsággal mindennemű individuális eltérést megtagadó, helyébe a nemzeti közösség egyhangúságát megteremtő, „kollektív identitást” és etnikai mikrouniverzumot állító érvelésmód a modernitás versus tradicionalitás (avagy liberális vs. konzervatív) dichotómiában kíméletlenül az intoleráns megoldás felé vezet. A kollektív célok sugalmazása azonban nem elégedhet meg a már birtokolt jogi struktúra elvitathatatlanságának deklarálásával, hanem a kortárs társadalom „elismerésre” alapozott gyakorlatait és narratíváit a hatalmi érdekezőbe emelő támadás/védekezés dimenzióban kell tárgyalnia. A „közös jó” programjának-hitének újrafogalmazása ugyanis nem lehet toleráns az elfogadott-elért életformát bármely „önérdek” érdekében elvitató viselkedésmódokkal összefüggésben, ezt minél több szintéren és minél nyilvánosabb diskurzusokban kell elutasítania, s minél nyilvánvalóbbá tett jogi garanciákkal kell megvédenie. Mintegy kézenfekvő ebből következően, hogy az önértelmezési diskurzusok nem kaphatnak teret (sem a befogadó, sem a bevándorló autonóm önképének elismerése nem lehet alku tárgya), a tolerancia sem nyerhet bázist, a „szubsztanciális értékkonszenzus” eleve kizárt marad, az uralkodó politikai elit pedig a maga „jól működőnek” nyilvánított nyilvánossága terén nemcsak lehetetlenné kell tegye „az etnikai csoportok és kulturális életformáik egyenjogú együttélésének (...) és az egyenlő megbecsüléshez való joggal alátagasztható” diskurzusokat (Habermas, in Feischmidt 1997), de a modern államokra jellemző polgárok közötti értékkonszenzusok hiánya miatt a nemzeti kultúra főhatalmi fogalom- és értékrendjét szükséges szembeállítania (toleranciára és hibriditásra végveszélyesként tekintve) minden más gondolkodásmóddal, így a migránsok iránti türelemmel is.

Habermas hasonló modellben vezeti le az értékkonszenzusok hiányának okait: az értékek és kultúrák lehetséges közösségét kialakítani próbáló törekvések eleve kívül esnek az uralkodó diskurzusok rendszerén, másképpen szólva szükségszerűen szegregálódnak. Sőt: mivel „minden pozitívan diszkriminált közösség határai megszilárdulnak, a társadalmi egyenlőségre való esélyei romlanak...”, az integráció kétszintes modellben mehet csak végbe: elsőként a *politikai integrációban*, melyet az állam elvárhat polgáraitól, beleértve a bevándorlókat is, második szinten viszont az *etnikai vagy kulturális asszimilációban*, amely viszont nem várható el a különbözőségek kezelésének egynemű technikájaként, s még kevésbé az etnikai integráció megoldásaként. (Feischmidt 1997, 7–28. p.)

A „saját” és az „idegen” dichotómiája között természetesen „ott állnak a *semleges idegenek tömegei*, akik funkcionális szerepeikben jelennek meg számunkra, és a hozzájuk való viszony legfontosabb eleme a *közömbösség*” (véli Radtke, i.m.). Ebből fakad az is, hogy a különbségekben fogalmazó társadalom és az idegenekkel szembeni elutasítást alapérdeknek tekintő hatalom nemcsak hogy nem fog akarni a kiegyenlítődést szolgáló egyenlőséget meghirdetni, azonos minőségű politikai és társadalmi jogokat megadni (Feischmidt i.m.), de erősíteni épp azt lesz hivatott, hogy a migránsok sosem lehetnek barátaink, legjobb esetben is csak semleges státusba kerülhetnek, ennél azonban valószínűbb, hogy máságuk morális, identifikációs, kulturális és más dimenziókban is egyértelműen ellenünkre lesz. A konfliktusok (s napjainkban, a párizsi

merényletek után sokkal inkább) a várható összetűzések állandósulásának víziójával a nemkívánatos partnerséget sugallja...

Ami ugyanis fenyeget, az egy ismeretlen, bár ekként is félelmes identitású nemzetközi összeesküvés, mely *kozopolita* közösséget kíván formálni a szuverén *nemzetállamok* közössége helyére... Mégpedig nem nyílt háborúval, hanem „új típusú fenyegetéssel” – idézem a lakossági postacímekre kiküldött Nemzeti Konzultáció levélszövegéből:

„A megélhetési bevándorlók törvénytelenül lépik át a határt, és miközben menekültnek állítják be magukat, valójában a szociális juttatásokért és a munkalehetőségekért jönnek. Csak az elmúlt néhány hónapban mintegy hússzorosára nőtt a megélhetési bevándorlók száma Magyarországon. Ez egy új típusú fenyegetést jelent, amit meg kell állítanunk.

Mivel Brüsszel kudarcot vallott a bevándorlás kezelésében, Magyarországnak saját útját kell járnia. Nem fogjuk hagyni, hogy a megélhetési bevándorlók veszélyeztessék a magyar emberek munkahelyeit és megélhetését.”

Brüsszel „kudarca” (bár még csupán az egyeztetéseknél tartanak szegények, s a kvótarendszerben vállalandó migránstömegek országokénti elosztásában vállalható közös felelősségről tárgyalnak az Unió vezetői, ám a kinyilatkoztatások elnöke máris minősít...), avagy másképp szólván az Unió állami szuverenitáscsorbitó hatású, de a szuverén államok működési hatékonyságát csak kismértékben csökkentő (és önkéntesség révén szabályozott!), valós megállapodásokra épülő stratégiája csupán egy olyan szervezet/szerkezet lett ebben az orbáni értelmezésben, amely a szuverenitástörödékek kétségtelen elvonásával korlátozza az önállóság/öntörvényűség hatásköreit. Ezzel – a turulisztáni konteó szerint – az ekképpen megteremtődő vákuumban mind az orbáni uniós politika, mind a szomszéd országokkal átalakult (kerítkezési) viszonyok voltaképpen jogszerűség álarcában indítanak („jogos”) küzdelmet mind az Unió, mind az uniós együttműködésben részt vevők, mind az európai értékrendet elfogadók ellen, s ez kiegészül napjainkban az Egyesült Államok elleni stratégiázás kezdeményezésével és kihívó módon vállalt hangoztatásával is. Merthogy „nem tűrhetjük!” Ezt aztán semmiképp! S ha Orbánnak vagyok, ezt nemcsak hírelném, de hinném is.

Öszeesküvés avagy ön- és ellenségépítés

Forráskritikai aspektusból persze nyilvánvaló, hogy a második világháború előtti, a weimari köztársasági csalódást és a demokratikusnak titulált pártszerveződést lehangoltan értékelő korosztályi hevületek között dúló konfliktus – egyben korosztályi és értékrendi, múltidéző és jövőépítő birodalmi aspirációk közötti idegenpolitika – nem közvetlenül vethető össze a kortárs magyar nemzetformálás narratíváival. De talán mégsem lenne fölösleges meglátni a párhuzamokat. Vásárhelyi Mária aprólékos, a Fidesz hatalmi-politikai nyelvuralmára és a goebbelsi birodalmi ideál szótárára vonatkozó, analógiára készítő idézeteiben az a súlyos,¹⁰ hogy a kommunikációs tér harmincas évekbeli

10 Vásárhelyi Mária 2015 A nyelv azé, aki megműveli. Finkelstein = Goebbels 2.0. *Élet ÉS Irodalom*, LIX. évfolyam, 40. Sz., 2015. október 2. http://www.es.hu/vasarhelyi_maria;a_nyelv_aze_aki_megmuveli;2015-10-01.html

kisajátítása és a mai hősbirodalmi építkezés között meghökkentő megfeleltetések lehetségesek... „A politikai nyelv tehát, amelyet egy birodalom beszél, szükségképpen az erőszak nyelve, mert a terjeszkedés a birodalom lényegéhez tartozik” – beszél erről Eisenstadt is a nagy birodalmak sajátlagosságairól írott monográfiájában (Eisenstadt 1968). Érdemes lehet belátni, hogy az orbáni konteó világában nemcsak kivagyri büszkeségek és önleleplező félreértések laknak, nem szimplán a nyelvi terror üli meg a kommunikációt, hanem minden téren közlésmódok, források belső konfliktusáról van szó (lásd a racionálisan kiterjesztett migrációértelmezésben Schöpflin György, Lányi András, Udvarhelyi Tessa, Iványi Gábor, Szántó Diána, Csepeli György vagy Bakk Miklós interpretációját a migráns tárgyköréről). Ezek a nyelvi cselek, a nyelv hatalmát a hatalom nyelvivé formáló eljárásmodok részben persze árulkodó jelek, harsány szimbólumok a térfoglalásba mozdított apparátusok újraírt szótárában és újbeszél nyelvében, de épp annyira a mindennapi életbe lopózkodó narratívák is, melyeknek – Fél Edit kifejezésével – „a saját társadalmában kutató etnológus” adhat hangot. Pontosabban az a társadalom- vagy kommunikációkutató, aki nem kívánja külsődleges nézőpontok vitatkozó ellenvetéseivel leegyszerűsíteni a kérdéseit (mint tv- és rádióinterjúk, betelefonálás műsorok, híradók, kommentátorok narratívái, bloggerek tömegei teszik), de nem kívánja magára vállalni sem a kormányzati beszédmódok kétértelműségét, sem respektálni azokat a mantrákat, melyek politikai közbeszéddé érdemesülnek,¹¹ roppant „érveléshiányos” helyzetbe kerülhet, ha ugyanakkor el szeretné kerülni, hogy (Carl Schmitt szavaival) „az értékek zsarnokságát” érveinek fundamentális alapjává kelljen tenni. Mert eközben szükségképpen figyelemmel kell maradjon „a Max Weber által definiált *érzeti etika* és a *felelősség-etika* kettősére” is (mint ennek alapvető fontosságára Bakk Miklós politológus figyelmeztet a migránskérdésben tett kinyilatkoztatásában). Bakk a weberi érvelésre építve véli: „Az *egy-ügyűség* értékzsarnoksága intellektuális támaszt logikus módon elsősorban az univerzalizálható értékek között talál, nem véletlen tehát, hogy jórészt az egyetemes elvekre alapozó progresszív baloldalt jellemzi. Eközben azoknak a politikusoknak, akiknek választóik különböző partikuláris értékeit kell közös nevezőre hozniuk, a felelősség-etikai számonkérhetőség jut” – így elemzi az „új világtörténeti jelentőségű folyamatot” a romániai interpretációk és a magyar felelősség-etika kérdésköre ürügyén. Minthogy pedig – folytatja okfejtését – „*Európa történelmi partikularítások szövetsége*, érthető, hogy a befogadás-kizárásnak egységes normatív rendje nem alakítható ki (ezért a kvótarendszer elleni berzenkedés), miközben az is világos, hogy a közös határ megerősítése mégis csak közös fellépést igényel”. De: amíg úton vannak, migránsok, mert „egyedül vannak (esetleg kiscsaládjukkal).

11 A hírek és „tényszerűnek” mutatóközlésmódok kétértelműsége érdektelenné teszi azokat, akiket nem érint, de beelátást biztosít azoknak, akik figyelmét fölkelte, s ezáltal ki is egésszítik olyanná, amilyent hallani szeretnének. A saját konteókhöz ez mindenképp fontos, a kormányzatiakhoz meg egyenesen hasznos. A szövegek, a politikai érdekek és a társadalmi környezet mindannyian szereplői annak a színpátnak, melynek dramaturgiáját a híranyag háttere szabhatja meg (lásd Murray Edelman 2011 A politikai hírek kétértelműségei. In Angelusz et al. szerk. *Média – nyilvánosság – közvélemény*. Budapest, Gondolat Kiadó, 452–453. p.; http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/0050_Angelusz_es_masok_szerk_Media-nyilvanosság-kozvelemeny/adatok.html)

Nem lehet őket rossz szándékú embereknek tekinteni (kivéve az iszlamista terroristák bizonyosra vehető jelenlétét ebben az áradatban), azonban amikor megérkeznek a célországba, és ott visszaépítik saját hálózataikat, akkor akkomodációjuk módja olyan társadalmi zárványokat hoz létre, amelyek, bizonyos kritikus tömeg fölött kétségtelenül *strukturális erőszakot* gyakorolnak a befogadó társadalom fölött. E scenárió ellen lehet érvelni a sikeres muszlim integráció egyéni példáival. De esetükben a siker egyik kulcsmozzanata épp az volt, hogy az így integrálódó személyek tényleg egyedül és nem tömegben érkeztek, és beilleszkedésük kérdésével egyedül kellett megbirkózniuk”. (Bakk 2015, hasonlóképpen vélekedik Lányi András, másutt a menekültkutató Kováts András és a szociálpszichológus Csepeli György is).¹²

A politikai antropológia elemző pozíciója ez esetben a hatalmi és uralmi eszköztár, a fegyverek és szavak arzenálja. Vagyis az érvek és a hódoltatás vagy befolyásolás muníciója alapján lehet képes a kutató némely distinkciókat megnevezni. Interpretációk (a menekültkérdés elemzési módjai) és rejtett rábeszélések (politikai apparátusi válaszok) retorikai megoldásai válnak itt a kormányzati konteók eszközeivé. Nem is beszélve arról, hogy a migránsproblematika rákapcsolása a terrorizmus félelmére milyen konnotációkat sugall, milyen „létező veszély” rémképét terjeszti ezerral és parttalan verbális erőszakkal...¹³ És feledve persze, hogy az ellenbeszéd mint „strukturális erőszak” a civil társadalom nyomásgyakorló erejének és szabadságjogainak formája – akár tetszik ez bármely államhatalomnak, akár nem, s akár részét képezi az állami vagy az állampolgári meggyőzésstratégiának, akár kimarad azokból...

Lehetőségünk ugyanakkor azt is belátni, amit Clifford Geertz sugall: „Hiába határozzuk el, hogy teljesen elszigeteljük magunkat a kozmopolita vonatkozásoktól és minden érdeklődésünkkel hermetikusan elzárt kontextusok felé fordulunk: ezek a vonatkozások mindenhová követni fognak. A kontextusok keretei szétfeszülnek.” (Clifford 2003)

Vagyis: legyünk kissé antropológusok is – nem egészen ördögtől való, hogy egy kormányzat a maga legitimitását és stratégiáit (akár pedig konteóit is) a nemzeti érdekre, a nép, az ország, „a zemberek” legprimérbbe érdekeire hivatkozva fogalmazza meg és dalolja kitartóan, kórusban. De épp az Emberek oldaláról nézve viszont mindezt hamisnak tűnő, ellentmondásosnak tetsző tónusban (is) teszi. A kormányzati narratíva, amely minden idegennel szembeni védvonalat készséggel és göggel hangsúlyoz, morális fenésséggel tekint az európai és amerikai idegenbefogadás megoldásaira,¹⁴ lenézően a népvándorlásözönnek kitett bénuska kormányokra, a liberális vagy erőtlén államokra és

12 Bakk Miklós 2015 Krisztus és a regisztráció. *Fő tér*, Kolozsvár; http://foter.ro/cikk/aregisztacio?utm_source=foter_ro&utm_medium=link&utm_campaign=foter_ro_201509; valamint lásd Kováts András menekültkutató közléseit az MTA Kisebbségkutató Intézetének aktuális kutatásáról, *Klubrádió*, 2015. október 31.; <http://www.klubradio.hu/klubmp3/klub20151031-152854.mp3>

13 Végh Endre: <http://www.egyhaziforum.hu/index.php/vilag-nezet/356-elvisznek-a-migransok>

14 A morális pánik és a pánikdinamikák elemzéséhez I. Bernáth Gábor–Messing Vera: Bedarálva. A menekültekkel kapcsolatos kormányzati kampány és a tőle független megszólalás terepei. *Médiakutató*, 2015. XVI. évf. 3. szám, 12. old.), valamint www.socio.mta.hu/bernath-gabor-messing-vera-2015-bedaralva

vezetőikre, és mindezt megtoldva vádaskodóan cselezget a nemzetközi összeesküvés-sel, az iszlámellenes (maga keltette és kihasználta) közhangulat felszításával, rasszista sugallatokkal, megtévesztő általánosításokkal és félelmes utalásokkal, analógiákkal. Ezért nem pusztán félreértés a bevezetőben fölidéztet alaptörvényi, külügyminiszeri, miniszterelnöki programosság, mely a kultúrakutató számára mindenekelőtt a Georg Simmel, a Carl Schmitt vagy a Reinhardt Koselleck által megjelenített mindenkori „idegen” jellemzéséhez, leíró interpretálásához kalauzol,¹⁵ valamint a Habermas nyomán értelmezett történeti időfogalom és ennek jelentésuniverzumai alapján válik áttekinthetővé. Egyúttal jelentőtörténeti diskurzus tárgyai is mindezek, minthogy a kortárs társadalmelemzés akut problematikái is, körülvéve politikai narratívákkal, melyek hosszú sorát itt most csupán kettővel kívánom fölidézni. A mostani, 2015 tavaszi-nyári „menekültáradat” politológiai leírását, s hozzá való viszonyunkat értelmezni kívánó Fidesz európai néppárti parlamenti képviselő Schöpflin György az egyik, aki föl hívja a figyelmet arra, hogy a weberi értelemben vett „hatékony állam” képtelen kezelni ezt a tömegű népvándorlást, mely nemcsak megrendíti az állampolgárok hitét a funkcionális államfeladatok garantált ellátását illetően, de vissza is hat, mivel egyfajta fordított gyarmatosítást hoz, hisz a migráns tömeg sem a multikulturális Európa ideáját, sem a „többségi kultúrvilághoz” alkalmazkodást nem tekinti megoldási és adaptálódási útjának.¹⁶ A másik értelmezési kör ennél tovább megy, s nem titkoltan írásom címét is ehhez asszociáltam, jelesül korunk hazai politológusainak és politikai elemzőinek egy szűkebb körétől véve, kik a „83. könyvhét kiemelt politikai kötetét” alkották meg: Tóth Gy. László, Lentner Csaba és Zárug Péter Farkas *Kik támadják Magyarországot és miért?* című könyvükben (2012) nemcsak név szerinti összeesküvőket emlegetnek (fejezeteikben „*az árulás anatómiája: a szabadkőművesek és a vörös emigráció, az ötödik hadoszlop támadása*” stb. megjelenítésével), hanem a címlapon Európát fenyegető vadászbombázókkal és a könyvhét előtti időben fölőles budapest-belvárosi plakátokkal harsogták szét kritikai alapállásukat azok fülébe, akik nem érzékelték a vadászbombázók zaját, vagy nem respektálták a háborús retorika és a harci metaforák dübörgését a kristályéjszakák előestéjén.¹⁷ A migránsok elleni óriásplakátokkal pedig fölte-

15 L. Tokaji Dóra ismertetését Reinhart Koselleck 2003 *Elmúlt jövő. A történeti idők szemantikája* című művéről. Ösvények, 2012/1.; www.epa.oszk.hu/02200/.../pdf/EPA02284_Osvenyek_2012_01_Tokai.pdf

16 Schöpflin: „Minél több az újonnan érkezett telepes, annál nehezebben lehet a többség által óhajtott széleskörűen értelmezett rendet fenntartani. (...) Most ennek a fordítottját éljük meg. A korábbi folyamatnak gyarmatosítás a neve, tehát amivel most nézünk szembe: fordított gyarmatosításnak nevezhető. Természetesen itt nem valami birodalom küldi népeit a „lakatlan” földrészekre, hanem leginkább a globalizáció egy újabb aspektusával van dolgunk. (...) Némileg leegyszerűsítve: a népvándorlással szemben védtelenek vagyunk, akár szeretjük, akár nem; a folyamat az általunk felépített struktúrákat átszabja, a mi beleegyezésünk nélkül, tehát erőszakosan. Ez ellen engedélyezett a védekezés, a törvényes kereteken belül természetesen.” http://mandiner.blog.hu/2015/09/02/forditott_gyarmatositas_migracio_es_mi_xii

17 Budapest, Kairosz Kiadó, 2012. A szerzőkkel készült interjú: „*A multik köpni-nyelni nem tudtak*” – *kik támadják Magyarországot?* HVG, 2012. június 12.; http://hvg.hu/itt-hon/20120622_kik_tamadtak_magyarorszagot

hetően mindenki találkozhatott, aki Budapest vagy a vidék városi utcáin, forgalmasabb centrumaiban vagy főútjain megfordult az elmúlt hónapokban (az interneten még spon-tán variánsaival együtt is láthatóak).

A kortárs társadalomnéprajz vagy a kommunikációs antropológia szakemberének napi csemegéjét szolgáltató politikai médiapiac e markáns megnyilvánulásai önma-gukban persze még nem súlyozott közlések, s utóhatásukat tekintve nem is oly tartó-sak. De nem érdemes feledni, hogy az állami konteók állandósulásának versenyében régóta fennáll ez a közhangulat-átrajzoló vagy félrehangoló *identitásháború*, mely vol-taképpen a „kozmpolita közösség versus nemzetállami közösség” dimenzióban lát-szik mutatkozni. Ott, ahol „Árulás van!”, ahol kontinuus „háború folyik”, ahol mozgósí-tási és terrorfenyegetettségi közhangulat épül ki az állampolitika és a miniszterelnök védelmében, ott ténylegesen harcias önvédelemre kell legyen igény, s ott már a nem-zetfogalom és nemzettudat szakralizálásának tanúi lehetünk. A demokratikus hagyomá-nyfelfogásban az alkotmányos intézmények rendszere itt ugyanis átalakul az éppen résztvevő/szavazó kormánytámogató tömeg (mint intézmény!) jóváhagyó jelenlétévé, „A zemberek” e kontextusban a legitimáló többség megjelenítőivé varázsolódnak. Klemperer könyvében is visszhangzik a harciasság legitimálásának eszköze: „A »hábo-rús« túlságosan szűk értelmű volt, csak a háború dolgaira lehetett érteni és bármenny-nyire őszinte is volt, harci kedvet és hódító szándékot árult el. Ellenben a »harcias«! Ez általánosabban vonatkozik a feszült, minden élethelyzetben, védekezés és támadás által az önfenntartásra irányuló, a természet, az akarat semmiről lemondani nem haj-landó magatartására.” (Klemperer 1984, 9. p.) Ezt azután kiszolgálta a biopolitika, a testkultusz, a „Rend” fenntartásának és kreálásának bármi áron végigvitele, a kozmo-politizmus üldözése és a nemzettudatosság fölépítési szándéka, prioritásának biztosí-tása is...

Ennek mint „meghatározó cselekvésperspektívának” mibenlétét az egocentrikus stratégia jellemzi leginkább, mely „a társas cselekvés különböző résztvevőinek pers-pektíváját nem veszi figyelembe” a „tekintélyvezérelt interakciók” során, rációfalva a racionális életvilág esélyeire a dogmatikus életvilágot építők tömegerejével, illusztrálva mintegy azt is: „hogyan megy végbe a rituálisan biztosított normatív alapegyetértés nyelvivé tétele, s így a benne rejlő racionalitáspotenciál kibontakoztatása” (árnyaltab-ban vö. Sik 2008, 54. p.).

Aligha szabadna felednünk, hogy ez a hatalmi-uralmi racionalitás nem pusztá pasz-szió, s nem egyszerűen vaksiság/elvakultság a nemzetépítés aktuális folyamatában. Nemzet ugyanis sokféle van, nemzeti identitás is megannyi, de a kozmpoliták és pat-rióták közötti kétszáz éves vitában csupán az egyik (lehetséges) állomás volt az euró-pai válasz. A migrációhistória jól ismeri az elszántan befogadni kész állampolitikát, melynek a sokféle sokaságból kell egészséges hibriditást előállítania, mintegy előzmé-nye volt a koloniális hibriditás (pl. brit, portugál, holland, amerikai változataik), melyek-re következőleg a kultúrák közötti kapcsolatrend és „fordítás” csak hosszú idő múltán lett képes demokratikus alapon is semlegesnek minősülő univerzumot megformálni. Evidensen tehát a még ez előtti fázisban, sőt a megszállottság félezer éves históriájá-ra következőleg korántsem képtelenség, hogy az állameszélyesség először önmaga felé, saját népességének gyarmatosítása felé fordul, mely mintegy válaszképpen követ-kezik a korábban minden uralom ellenkultúrájaként létező politikai attitűdök históriá-

jára. Épp ez az egyik legizgalmasabb filozófiai-ideológiai vita éledt föl a hatvanas-hetvenes évek tapasztalatainak értelmezését más-másképpen megoldó Michel Foucault, Judith Butler, Homi Bhabha, Richard Rorty és Martha C. Nussbaum kritikai ráhangoló-dásaiban, akik a társadalmi cselekvésnek azt a modelljét vizionálták, melyben a „nagy tagadás” történelmi hagyatékán túli ellenkultúrás felforgatás és mindennemű tekintély megkérdőjelezésének taktikája volt napirenden, továbbá mikor minden társadalomkritika egyben kultúrákritikának is minősült legott. A népek és közösségek egyre inkább és egyre többször és több helyen a lehetséges határokig mentek el, majd tovább is. Ez a transzgresszió folyamatában teljesedett ki, s ennél a végpontnál a magyar társadalom még nem tart... Pedig a történelmi párhuzam épp oly izgalmasan fennáll, mint a hitleri birodalomépítés és a kortárs-mai birodalmi aspirációk terén: „A politika e két ellentétes formája – az etnocentrikus partikularizmus és a nacionalizmus – között Nussbaum nem lát lényeges különbséget. Mindkettő figyelmen kívül hagyja azt, amiről Nussbaumnál voltaképpen szó van, nevezetesen az emberi élet egyetemes dimenzióját és az ennek megfelelő társadalmi értékeket, mint jog és igazságosság. (...) Ami tegnap még a rendszer ellen lázadt, és annak radikális megváltoztatását követelte, időközben az új hegemonia hajtóerejévé vált. Az anti-autoritarizmus, a kisebbségek harca az elismerésért, a kulturális és művészi lázadás praxisa, az autenticitás, a különbözőség, stb. – a rugalmas gazdaság szép új világa mindezt sikeresen magába fogadta és kommerszIALIZÁLTA. Mindez vonatkozik a kulturális fordításokra és annak eredményeire is. A transzgresszív gesztusokat és a különféle hibrid identitásképződéseket, bármilyen eretneknek legyenek is, mindig fel fogják szívni a kapitalista értéknövekedés és az azt követő értékcsökkenés egyre gyorsabb és rövidebb ciklusai. Alig bukkan fel valami új, máris elavul, és túllépnek rajta. (...) A társadalmi átalakulás nem úgy következik be, mint a tömegek összefogása egy ügy érdekében, hanem azáltal, ahogy a mindennapi társadalmi viszonyokat átformálják, és ahogy rendhagyó vagy felforgató gyakorlattal új konceptuális horizontot nyitnak. Ez azt jelenti, hogy a demokratikus átalakulás végső soron csak a kulturális fordítás műveleteként gondolható el. A kulturális fordítás tehát az emancipáció egyetemes mozgatója. (...) A kultúráközi fordítás volna hivatott feltartóztatni ezt a széthullást, új univerzalista perspektívát nyitni előttünk, és ily módon újra beindítani a történelmileg megfenekelt emancipációt. Mindamellet nem szabad csupán a kultúrák közti kommunikáció semleges közegét látni benne. Az interkulturális fordítás ennél sokkal többet jelent: úgy kell elképzelni, mint a mi saját kultúránkat magát, mint ennek jelenlegi formáját és emancipatorikus töltetének igazi nevét. Kulturális kiteljesedésünk, a globális demokratikus haladás, röviden: egy másik, jobb világ – mindez ott található, állítólag, a kultúrák közti fordítás útján.

Mit jelent ez a fogalom? Keressük először ott a választ erre a kérdésre, ahol a kulturális fordítást egy egészen konkrét gyakorlati-politikai küldetéssel bízzák meg. (...) Butler újításához a keretet a kozmopolitizmus ellentmondásairól és kilátásairól folytatott vita adta, amelyet filozófus kolléganője, Martha C. Nussbaum váltott ki a Boston Review-ban 1994-ben közzétett Patriotizmus és kozmopolitizmus című írásával. Nussbaum abban az írásban Richard Rortyval vitatkozott, aki egy New York Times-beli cikkében arra szólította fel az amerikaiakat, és különösen az amerikai baloldalt, hogy ne mondjanak le a patriotizmusról, hogy a politikában biztosítsanak központi helyet »a nemzeti büszkeség érzésének« és »a közös nemzeti identitás iránti érzéknek«.

Nussbaum ezt a politikai felhívást morálisan nagyon veszélyesnek találta. A patriotizmus szerinte aláásná a legértékesebb erkölcsi ideálok egy részét, az igazságosság és az egyenlőség eszméjét, amelyet szolgálnia kellene. Úgy véli, sokkal jobban lehetne ezeket a célokat szolgálni, ha egy másik, a mai világhelyzethez sokkal jobban illő ideálnak köteleznénk el magunkat, nevezetesen a kozmopolitizmus régi jó ideájának. Nussbaum az emberi lények iránti lojalitást várja el a világgözöségtől. Rortynak a patriotizmus melletti védőbeszédét egy konkrét politikai helyzet motiválta. Úgy látta, hogy az aktuális amerikai politikát két választási lehetőség szembenállása határozza meg: az ellentét egy etnikai, »faji« és vallási különbségekre alapozott politika, és egy olyan között, amely mindenekelőtt a közös nemzeti identitásnak van elkötelezve, tehát az identitáspolitikát két formája között...» (Buden 2003).

Az etnikai-faji-vallási-kulturális és a másik oldalon a nemzeti-patrióta-jobboldali pilléresedés jól belátható módon ma már az ellenkultúrák ellenkultúrájának ellenkultúrája (vagy szubkultúrája, ami csak azért nem abszurdum, mert a többségi politikai súlytöbblet a formális és hivatkozható fenntartója...), mindezzel együtt indulatos programossággal építi önnönmagát és bűvkörét, nyelvi-ideológiai autonómiáját és antieurópai (no meg antiamerikanista) identitását, ha másképp nem, hát a védekező identitás és a támadó hódítás közötti frontvonalon. Mivel pedig a „Nemzeti Konzultáció” (mint közjogilag abszurdum intézmény) gesztusa e nyelvi csellel (mármint hogy konzultációnak nevezi, amit legitimációs eljárásaként és deklarált nemzettudatként meghirdet), vagyis a legitimálás helyett a hithűséggel támasztja alá a nemzet mint entitás építményét, voltaképpen ténylegesen is lojális kormánytámogató erővé festi át a reflektáló társadalmi tömeget, ennek révén biztonsággal él a közjövőhagyás narratív eszközével. A nemzet mint építmény a demokratikus legitimáció révén hivatkozik önnön támogatottságának túlsúlyára, vagyis 1. parlamenti, 2. népszavazási úton-módon hagyja-hagyatja jóvá önmaga (jó)létét, s e két verzióból az utóbbira kerül a hangsúly, mintegy elsöpörve azt a tézist, hogy a kormányzat a parlamentnek felelős, nem pedig a választóknak, akik különösen nem kellene a történelmi emlékezetépítő szertartások kormányképviselők kénye-kedve szerinti manipuláció (többségi) elszenvedői legyenek. Az Alaptörvény (2012) preambulumban a „kereszténység nemzetmegtartó ereje”-ről és a „Szent Koroná”-ról szóló szövegrészt megannyi értelmező itthon és külföldön egyaránt úgy interpretálta, mintha itt az egykori keresztény állam vagy a monarchikus tradíció (királyság) felélesztéséről lenne szó, valamifajta nemzet(hit)vallásról tehát, a lejáratott népi és népnemzeti helyébe iktatott isteni legitimációról, mely univerzális mivoltában a mindenkor hatalom jövőendő elfogadottságát szimbolizálja „a nemzet szakralizálása (vagy a vallás nacionalizálása) szófordulat” révén.¹⁸ Ez már önmagában is egyfajta értékelési verseny, melyben a minőségek, értékek, normák terén a teljhatalomnak kell szükségyszerűen igaza legyen. „Az etnikus és nacionalista rivalizálások az értékelési versenyek számos példáját nyújtják. Különösen arra a jól ismert jelenségre gondolok, amikor a kultúrák közti különbségek – néha látszólag igen csekély különbségek – kiemelt

18 Marsovszky Magdolna *Nemzetisten és ariozófia. Az árja népiségtudat újpogány istensége és annak messianisztikus antiuniverzalizmusa, a nemzet szakralizálása.* <http://www.egyhazi-forum.hu/index.php/folyoirat/9-folyoirat/cikkek/sulypont/348-nemzetisten-es-ariozofia>.

helyzetbe kerülnek, és az etnikus konfliktusok középpontjává válnak. Az etnikumok közötti értékelési versenyek egyik változata az a folyamat, amelyet Schwimmer (1972) »szimbolikus verseny«-nek nevez: a hátrányos helyzetben lévő etnikus kisebbségek elkülönítő rítusok fenntartásával fejezik ki szimbolikusan saját kultúrájuk, értékeik vagy életmódjuk felsőbbségét a domináns többséggel szemben. Az értékelési versenyek végül áthatják azt a jelenséget, amit általánosan politikai színháznak nevezünk, vagyis a politikai csoportok elkülönülésének expresszív megnyilvánulásait az ünnepségeken, felvonulásokon, versenyeken, demonstrációkon. A politikai színház pozitív taktikája felöleli a csoport öndicsőítésének minden formáját, amely a kollektív szimbólumok diadalmos bemutatásában jelenik meg. A negatív taktikák közé tartozik a zászlók égetése, a sírok megszenteltetésének, és a rivális csoport szimbólumainak presztízsét, szentségét vagy legitimitációját ért szóbeli vagy fizikai támadások más fajtái.” (vö. Firth 1973, 355–367. p., utalja Harrison 1995)

Harrison a szimbolikus konfliktusok alaptípusait ismertetve írja le azt a „tőkefelhalmozási” folyamatot, amelyben a szimbolikus tőke gyarapítását és értékállósági folyamatát a hatalom a többi politikai vagy világnézeti (kisebbségi) csoport szimbólumait orozza el vagy semmisíti meg, s ennek révén értékeli föl a saját jelképeit. E stratégia, a birtoklási verseny ugyancsak a szimbolikus politizálás körébe tartozó megoldás, mellyel az uralkodó csoport a maga részesedését növeli a szimbólumok birtoklása és kisajátítása révén (lásd a népszavazás helyett a „nemzeti konzultáció”, a legitimitás helyett a „kétharmados támogatottság”, a közpolitikai tünemények „nemzetivé” átkeresztelése, a „fülkeforradalom” és harc és védekezés és háború és megtámadottság súlykolt használata, a terrorizmus és a diverzánsok emlegetése a migránsokról szólva, összemossott jelentéstartalmak segítségével...). Ez a stratégiai építkezés jelenik meg a versengő csoportok, pártok, partnerek ellenfelekké és ellenségekké nyilvánításában, a más(ik) csoport(ok) identitásának lerombolásában (pl. a szocialisták kommunistákká átminősítésében vagy „az elmúlt rendszer” örökösének, a nyugati tőkés monopolisták belopakodása elősegítőinek, hazugnak, lejáratottnak és felsültnek nyilvánításával). Ezzel ugyanis a szimbolikus és bizalmi tőkerésztesedésük java részét elorozza vagy elpusztítja, a „kiterjesztési verseny” révén általánosítja és karaktergyalazza. Manipulációi mintegy láthatatlanok, illetőleg részint a demokratikus (választási) felhatalmazottságra hivatkozóak, részint a küldetésesség és megbízottság erőfölényével kiegészítettek (lásd ezek részleteit Harrison i.m.).

Tudjuk jól, a nemzeti történelem (s főképp jelenkori szakaszainak átélése) kézenfekvően szolgálja az identitásépítés céljait és a *nemzet mint konstruktum* mitikus múltjának, sérelmeinek és szimbolikus-politikai mibenlétének eszköztárát, s ennek roppant nagy jelentőséget tulajdonítanak, mintegy szentséget is – véli Harrison. Ehhez még valódi história sem kell, elég a hivatkozás, a definíció vagy a vizionált tünemény, viszont a jelen és az épülő-építendő jövő mégannyira a megosztott történeti emlékezetre építhető, fenyegetettsége pedig a mindenkori tervező szótárához szigorúan hozzátartozó jelenség, mely a kortárs nacionalizmusok (és még inkább populizmusok) fegyvertárának ékességét testesíti meg.

A kortárs populizmus és a nemzet szakralizálásának technológiája nemcsak esély a visszaidézhető történeti sérelmek, a képzelt történelem krízise és az új dimenziók közötti migrációs térfolyamatok kezelése alkalmával, de ezek mutatják is, milyen

elszánt antiutópia ülte meg a „védekező társadalom” Magyarországot, s a migrációval kapcsolatos szociológiai kutatások transznacionális szférákra vonatkozó mutatóival ellentétes hivatkozásokkal egyben félelmet is generál a menekültek megtelepedésének imaginált veszélyei révén.¹⁹ A „Háború van!” programja a legkevesebb önreflexióval sem illeti azt a *belső kolonizációt*, mely eddig saját erőből is végbement a nyugdíjasok ellen, a rokkantak vagy munkanélküliek, hajléktalanok ellen, „multik” ellen, dohányosok ellen, biokertészek, orvosok vagy ápolónők ellen, pedagógusok ellen, rendőrök ellen, melegek ellen, diákok ellen, s legutóbb épp a menekültek ellen hadoszlopokba rendeződő állampolitikai apparátusok és intézmények révén. Ha valakit megtámadtak, hát épp Ők azok – sokuk biztos érezheti így magamagát, éppenséggel a Fidesz vagy a Békemenet, a csahos televízió vagy a még csahosabb szélsőjobb által megtámadtatva. A „nyílt társadalom” és a hatalom ellenerői („a zemberek”) kerülnek itt frontvonalakra a kormánypárti szavazókkal szemben, voltaképpen sokszor hadüzenetek nélkül is, aránytalanul gyengébb fegyverzetben, leépült nyilvánosságszintek mellett, megbontott közösségek és átideologizálódott családok intim vitái mellett is. A Háború és a Szükségállapot (utóbbi a migráns tömegek érkezése okán még jelenleg is elrendeltségben tartva nyolc megyére vonatkozóan) nem minden szimbólumában virtuális. Az állami konteók tónusában pedig egyenesen fenyegető is. Az Alaptörvényben ugyan csak elvéve fordul elő „a zemberek” hivatkozás – de nevükben, „felhatalmazásukkal”, szavazást kérve tőlük a kormányintézkedésekre, a rejtőzködő ám totális megszállás (gyarmatosítás) eszköztárának alárendelve annál többször felvillan, hacsak épp „a kétharmad mindent visz” leosztás nem kerül a helyébe. Érdemes talán megfontolni az istenkirályságok vagy monolitikus uralmi rendek történetét, de ellenoldalon az alattvalók hangját is: „Saját identitását alakítja ki a csoport azáltal, hogy szembehelyezkedik egy, az adott csoport saját meghatározottságát valamilyen módon támadó, megsértő másik csoporttal.” A definíció nemcsak „jelzője, hanem teremtő tényezője is a politikai vagy társadalmi csoportoknak” (Koselleck 2003, 242. p.). Tovább árnyalható a kép, ha rákérdezünk e „dualisztikus” nyelvi kifejezések „argumentációs struktúráira: ezek szinte azonos módon épülnek fel, és valahányszor alkalmazzák őket, mindig ugyanazokat a mintákat, sémákat követik, tehát történetileg átültethető kategóriák, amelyek biztosítják az ellenfogalmak dinamikusságát” (írja Tokaji Dóra Koselleck-recenziójában 2012, 4. p.).²⁰ Egyszóval az államiság és maga az államépítés vagy nemzetkonstrukció ugyanúgy ellenfogalmakra épül (mostanság mégannyira, és jóval erőteljesebben a kisebbség/többség verbális erőszakosságának megfelelően), mint amiképpen Koselleck alapművében az ékesen megírva található: „Különösen az ellentétpárokban használt fogalmak alkalmasak arra, hogy a különböző csoportok között fennálló tényleges viszonyok és különbségek sokrétűségét átalakítsák, mégpedig úgy, hogy részint erőszakot követnek el az érintetteken, akik – ezzel arányban – éppen ezáltal tesznek szert politikai akcióképességre. Egy ilyen jellegű dinamika felismerése érdekében szük-

19 L. Sik Endre 2011 A transznacionális migráció jellemzői. In *A migráció szociológiája 2.* On-line forrás. Továbbá Ilyés–Peti–Pozsony 2008; Czakó–Giczi–Sik 2010; Tarrósy–Glied–Vörös 2014).

20 Ismertetés: Reinhart Koselleck: Elmúlt jövő. A történeti idők szemantikája. *Ösvények*, 2012/1. 3–4. p.

ség van magának a múltbeli szóhasználatnak a megkérdőjelezésére. Ezért kell e helyütt különbséget tennünk az ellentétes fogalmak történelmileg elavult szóhasználatá és az ezekben benne lévő és a bennük foglalt szemantikai struktúrák között.” (Koselleck 1997, 11. p.)

Koselleck nyelvi-ideológiai és szemantikai áttekintése izgalmas pontokon rímél a kormányzati konteókra és idegenellenes megnyilatkozásokra: a nyelv tartalmazza és sugallja mások elismerését, egyező fogalomnak tekinti, amikor önmagukról állítanak valamit (jelen esetben a migránsok), az „idegenekkénti”, „barbár hordákkénti” minősítés viszont eleve magában foglal az elismeréssel ellentétes, lekicsinylő és mélyen alárendelő uralmi gesztust, melyben a mindenkori másik nem elismerve, csak megszólítva, de egyúttal egyenlőtlen helyzetben kiszolgáltatottnak is érezheti magát (ebből fakad az aszimmetrikusság). Már a „mi” és az „ők” is elhatárolást vagy kizárást jelez, de a kirekesztésen túl kényszerek narratív megfogalmazódása önmagában is nyelvi teret, bekebelezést vagy kiszolgáltatottságot közvetít, ebben az értelemben nem közös, hanem ellentétes/ellenséges térséget ír körül (Koselleck uo., 6–7. p.). Mindez persze európai tradíció is, nem magyar találmány, de „a történelem ily módon számtalan, a kölcsönös elismerés kizárására irányuló ellenfogalmat ismer. Az öndefinícióból magából az idegen olyan meghatározása következik, amely nyelvi kifosztást jelent, gyakorlatilag pedig felér egy rablással. Ekkor beszélünk aszimmetrikus ellenfogalmakról”. (Koselleck i.m., 8. p.)

Az ellenfogalmak rendje, az argumentációs struktúra kialakulása megannyi nép kulturális örökségének szerves része. Boglár Lajos etnológus, kulturális antropológus írja le *A guarani kultúra két arca* című áttekintésében azt a tanulságos példát, mely az 1600-as években lezajló gyarmatosítás alkalmával fogalmazódik meg: Idézem Boglárt: „Az 1600-as években jegyezték fel egy indián főnök szavait: »Látom, elvész a régi szabadság..., mivel ezek az idegen papok falvakhoz kötnek bennünket, és nem szolgálja javunkat, hogy olyan tanításokat hallgassunk, amelyek ellentétesek őseink szokásaival és rítusaival.«”²¹ Megérthetjük ezek után, hogy az 1700-as évek végén, megszabadulva a misszióktól, a guaranik nagy migrációkba kezdtek. A régi dokumentumokban a teko kifejezés tulajdonképpen egy szabad települési forma, szembeállítva az európaiak által bevezetett kötött formákkal (földbirtok, redukciók). Köztudott, hogy az ültetvények előkészítésének irtásos-égetéses módja, (amelyeket a „trópusi őserdei törzsek” zöméhez hasonlóan a guaranik is alkalmaztak), szükségessé tette és teszi – a talaj kimerülése miatt – az időszakos vándorlást; odébb kellett állni és másutt létesíteni új ültetvényt. Ha a távolság az új ültetvény és a falvak között túlságosan megnőtt, az indiánok új településre költöztek. Sok régészeti lelet bizonyítja, hogy a guarani csoportok kiterjedt vándorutakat tettek meg Dél-Amerika-szerte. Ehhez kötődik a guarani világkép egyik alap elképzelése, a „Gonosznélküli Föld”. A század elején vált ismertté a guarani migrációk vezérmotívuma, mégpedig az, hogy vándorlásaik célja a mitikus Paradicsom, a Boldogság Szigete, a „Gonosznélküli Föld”. Montoya szerint az *Üvü maran ü* eredeti jelentése nem „Gonosznélküli Föld”, hanem „érintetlen talaj, amelyre még nem építkeztek” – magyarán szűzföld. Ez pedig más megvilágításba helyezi a mitikus-misztikus

21 Montoya 1892, 228–229. p., idézi Meliá 1981, 10. p. – hivatkozva Boglár 2001.

konnotációjú ideát. Meliá úgy véli, hogy a guarani vándorlások eredeti indítéka ökológiai volt, s csak később tapadt hozzá a vallási vezetők által propagált misztikus aspektus. A guaranik gyarmatosítástörténete alakíthatta át a fogalmat a „szűz talajtól” a „Gonosznélküli Földre”.

A szűzföld, a létfeltételek megteremtése, a munkakeresés, a megélhetésremény, az életmentés, a túlélés esélyeinek próbálgatása alighanem alapvető (s nemcsak európai vagy euro-amerikai) emberi jog. Ennek elvitatása pedig az ellenkezője: jogtalanság, jogfosztás, kényszer, vagy másképp szólva újrakezdett *gyarmatosítás*, immár a *saját területen*, saját kerítések között, saját (ököl)jogon. A szimbolikus és valóságos „politizálás” ekkénti felhasználása és a heveny politikai sodrások közepette térpolitikává alakítása nemcsak a Gonosz Földjét szimbolizálja, hanem a „módszertani nacionalizmus” megkonstruálását is szolgálja a nemzetközi (európai, interregionális és földrészközi) politikai kommunikáció révén. (I. Sik szerk. 2011; Tarrósy et al. szerk. 2014)

A nemzet(ek) önrendelkezése, az otthonosság, a képzelt közösség csak a nemzeti kalodába zárva nem váltja be a reményeket. A nemzetállamok a hősi halál ideológiájával vonultak az első világháborúba. A felszított etnikai háború persze nem volt első és egyetlen, a nemzetállamok reformkori építése szinte mindenütt együtt járt korlátozott autonómiával, diktált békékkel, kényszerű harmóniákkal, főhatalom-ellenes felkelésekkel (olasz, bécsi, pesti forradalom 1848-ban, majd a „tőke kora” egészen az első világháborúig). Állampolgári lojalitás nélkül ez a képzelt egység sohasem működhetett. De a nemzet tagjainak egyenjogúsága, a nemzetiségek befogadásának és a jövővelükkel bánás morális fennköltségének eljárás módjai még a felbomló Monarchia végnapjainál is elvárások voltak a politikai mezőben, a polgári miliőben. A magyar nacionalizmus („haza és haladás” polgári reménye és követelménye) egyfajta „filológiai” szakaszként (irodalmi nyelv, grammatika, nyelvújítás megteremtése, történelmi közösség ideológiájának megalkotása, etnosz mint integráló erő, saját nemzeti-kulturális intézményrendszer kiépítése); majd a polgári forradalom integrációt felülmúló kizárólagosságra törekvése (igények megfogalmazódása, kiválasztódás fázisa, konfrontáció a lojalitás helyett); végül a teljes intézményrendszer és nemzeti ideológia átalakításának akarata állami kizárólagosság reményében, állampolgári közösség formálása az állampolgáriság ellenében, kizorítás „idegen ajkúak” elleni intolerancia, szuverenitás igénye, bekerítkezés a határolás autochton reményében... – közvetlen előzményei voltak az első világháború éveinek (Szarka 2015) – nemcsak Kelet- vagy Közép-Európában, de szerte Európában is.

S ha történelmi analógiát keresünk (Koselleck intenciói szerinti párhuzamot), vagy a nemzetépítés történetében fényezett emlékü „nemzetvallásokat” vakargatunk elő a múltból, bizonyára legalább ilyen jól fogunk emlékezni a híres-neves Békemenet pannójára és tábláira: „Nem leszünk többé gyarmat!” meg a 2013. október 23-i kormányoldali demonstrációra is, ahol a Hősök terén Orbán Viktor megköszönte a CÖF szervezőinek áldozatos tevékenységüket, majd „nyomatékosította, a *jelenlegi kormánytöbbség és támogatói nem dugják homokba a fejüket, hiszen »látjuk, hogy megint szervezkednek, fenekednek, hamisítanak, és megint idegenekkel szöveteznek«*. A kabinet le fogja lepelnézni az összes hazugságot, hamisítást és az újabb trükkök százait – jelentette ki, majd köszönetet mondott a Békemenetnek –, amelynek résztvevői a mostani nemzeti ünnepen is felvonultak – a *gyarmatosítási kísérlet» visszaveréséért.*” A miniszterelnök szerint Magyarország közeledik a valódi felszabadulás felé, ám a mindennapi élet szabadsá-

gának megvédéséhez a kormányoldal támogatóinak munkájára is szükség lesz: „lassan és biztosan be kell indítanunk a gépezetünket, hadrendbe kell állítani csapatainkat”, mint 2010-ben. „Közeledünk a valódi felszabadulás, a mindennapi szabadságunk felé” – azt is hangsúlyozva: „a volt kommunisták mindig készen állnak arra, hogy Magyarországot átadják a gyarmatosítóknak. Már a rendszerváltás idején is szervezkedtek a külső erőkkel, hogy átjuttassák nekik az ország vagyonát és erőforrásait”.²²

A külső vagy épp belső erők megszálló és elnyomó hatása annál nehezebb kérdés, minél több van a szabadságból, s minél kevesebb a toleráns és megértő működésmódból. Popper „nyitott társadalom”-teóriája (eredetileg 1943-as!) a korlátozott szabadság elvével számol ugyan, s e téren a nyitottságból csak azokat javasolja kizárni, akik a bezárást tekintik politikai programjuknak... – épp a kelet-európai átmenetek idején lett alapolvasmánnyá, mikor nemcsak a gazdagabbakat érintő progresszív adózás vált sorskérdéssé, hanem a nyílt társadalom szabályait el nem fogadó, a szabadság partjait a határtalan haszonszerzés felé tárgítani törekvő erők belterjes küzdelmének problematikájaként is, mely adott intoleráns korokban civilizációs konfliktusként is jelentkezhethet, amennyiben a tömegek a szabadság (demokrácia) helyett a biztonság (pl. királyság, diktatúrák) álgaranciáit választják önként. A Hitler példájával illusztrált utóbbiról azóta sem sikerült magunkat szélesedő tömegben és végleg meggyőznünk... (mondja Popper 2001), a félelnöki vagy autokratikus berendezkedés logikájáról és migránsellenes veszélyeiről még kevésbé – beleértve a „szűzföldek” elérhetőségét és kiszolgáltatottságát, vagy akár a népvándorlás kor európai (s köztük magyar) migrációs térpolitikáját.

„A militarista kaland eredményezte katasztrófából való kilábalás, amelynek során szinte nulláról kellett felépíteni mindent, azt bizonyítja, hogy sem a vak tradicionalizmus, sem a végiggondolatlan modernizmus nem hozhat létre egészséges társadalmat és jelentős civilizációt.” (Geertz 2003) A kortárs magyar kormányzat ez idő szerint alkalmaslag válogat a vak tradicionalizmus és a végiggondolatlan modernizmus megannyi eszközei közül, s amit kétségtelenül konstans módon tesz, az a politikai szcéna műsorrendjére és dramaturgiai paramétereire felügyelő szereptúltengés. A Rossz-Gonosz örök ellenségképe, az idegen és a „barbár” összemosása („szélsőséges iszlám horda támadása”) már első körben is a féltudatlanságot, második körben a nyílt uszítás „tényállását” is magába foglalja, ami (Koselleck szerint) természetesen nem feltétlenül megkülönböztetetten tudatos lépés, hiszen egy-egy ilyen indulatfolyam vagy kizáró minősítés akár több évszázadig is eltarthat (pl. a hellének–barbárok esetében megtörtént és megtörténik), továbbá változó dinamikát mutathat az aszimmetrikus ellenfogalmak és egybehangolt ellencselekvések terén. De (mint Koselleck írja) „különösen diszkriminatív lépés, ha egy-egy fogalmat kisajátít magának egy csoport, megfosztva ezzel a többi csoportot saját identitásától.” Ezek a fogalmak akár egyszerű közsavak

22 Szerkesztőségi cikk, *Új Magyar Szó*, Kolozsvár, 2013. október 23.; <http://www.maszol.ro/index.php/kulfold/19684-orban-viktor-hadrendbe-kell-allitani-csapatainkat>; I. még: A.Gergely 2013 Szemtől szembe az idegennel. <http://www.maszol.ro/index.php/kisebbsegen/17071-kisebbsegen-szemtol-szemben-az-idegennel>. Bertalanffy, Ludwig von 1991: „...ám az emberről semmit sem tudunk”. Úton egy új emberkép felé. *Aula*, Társadalom és Gazdaság, 1. 148–157. p.

is lehetnek, amelyeket egy határozott névelővel egyedülivé tehet [Singularisierung] a kérdéses csoport. Koselleck példái az *egyház*, a *párt* és a *La Nation*, amely fogalmak a szerző szerint egyenlőek egy „rablással”, a „nyelvi kifosztással” (Koselleck 2003, 243. p.; utalja Tokaji 2012. 4. p.).

Kétségtelen, hogy a nemzetállam monolitikusan zárt rendszerével szemben a kormányzati gondolkodásban és érvelésben valóban ott áll egy *nyitott társadalom*, egy akár menekültek százezreit befogadni kész közösség víziója, ámde (a német harmincas évek mintájára) fősátánt kereső pillantás számára ez a belátás ma épp oly lehetetlen, mint akkoriban volt... – hisz menekültek tömegei akkor is ellepték Európa és más földrészek területeit, s a nagy fehér feltörekvő emberrel szemben mindenki más kicsiny és félelmes volt, vagy éppenséggel maga a Gonosz..., így a Soros-konteó bizonyosan meg fog felelni a hazai Békeközönség félszeinek és kívánalmainak. Kosellecknek igaza lett: „A Nemzet” mint a nyelvi kifosztás szimbóluma, a Pártegyház intézménye és attitűdje valóban megfoszt minden más társadalmi csoportot a maga bármilyen más identitásától. Ez azonban már nem pusztán „támadó” elmélet, hanem akut és totális nemzeti védprogram a politikai diskurzuszmezőben, mely az ön- és ellenségépítés folyamatában konstituálja az ellenfogalmak új és konstruktív, de valójában drámai rendszerét...

A migrációs mozgások ma aktuális trendjei, a mindenkori Gonosznélküli Föld keresése és helyette sokszor a súlyos rabszolgamunkára kényszerítő „szűzföldek” megtalálása (mint Boglár Lajos guarani indián példája mutatja) talán épp ily misztikus és mitikus aspektusa a (megélhetési) mozgásba lendült emberiség vágyképeinek. A magyar „szűzföldek” ellen forduló gyarmatosítástörténet, melynek az állami tulajdonban lévő közföldek magántulajdonba adása, a primer gazdálkodás tereinek elkonzerválása és privatizálása, a társadalmi közvagyon haszonleső magánfelhalmozássá alakítása ad keretet, épp oly oka és következménye is a „magyar indián” migrációjának Nyugat felé, mint az arábiaiaknak mifelénk. Akik ellen tehát meg kell védenünk magát a nemzeti szűzföldet, azok misztikus múlt felől közlekednek a Gonosznélküli Földek felé, s itt szimbolikus meg pengeéles kerítést vonnak föl eléjük és terrorelhárító nemzeti gardát vezényelnek ki ellenük, ha úgy tetszik. A migráns „indiánok” viszont nálunk már azért sem maradhatnak, mert az állami konteók ökológiai vagy pénzügyi indítékai és az újgyarmatosítás hazai jelenkortörténete lehetetlenné teszi, hogy a képzet mélyebb értelme szerinti „Gonosznélküli Föld”-ként lehessen mirőlünk beszélni, s az elveszített szabadságot meg lehessen itt találni... – vagy legalább remény támadhasson azt megnevezni, „kik támadják Magyarországot” és miként...

Olvasmányok és hivatkozott irodalom

- „A multik köpni-nyelni nem tudtak” – kik támadják Magyarországot? Interjú, HVG, 2012. június 12. http://hvg.hu/itthon/20120622_kik_tamadtak_magyarorszagot
- Bakk Miklós 2015. *Krisztus és a regisztráció*. Fő tér, Erdélyi Médiatár Egyesület, Kolozsvár.; http://foter.ro/cikk/aregistracio?utm_source=foter_ro&utm_medium=link&utm_campaign=foter_ro_201509
- Bernáth Gábor–Messing Vera 2015. Bedarálva. A menekültekkel kapcsolatos kormányzati kampány és a tőle független megszólalás terepei. *Médiakutató*, XVI. évf. 3. sz.; www.socio.mta.hu/bernath-gabor-messing-vera-2015-bedaralva

- Biczó Gábor 2014. Az asszimiláció, a kontaktzóna és az interkulturalitás néhány elméleti kérdése a kárpátaljai etnikai együttélési helyzetek vizsgálatában. *Szellem és Tudomány*, 1–2:85–96. p.
- Boglár Lajos 2001. Egy kultúra esti és nappali arca. A guarani eset. In *A kultúra arcai*. Budapest, Napvilág Kiadó.; <http://dev.skool.hu/index.php/128-tarsadalmi-tanulmányok-alapkepzes/25-a-kultura-arcai-ii-olvasmányok>
- Buden, Boris 2003. Kultúrák közti fordítás (hibriditás). *Magyar Lettre Internationale*, 51. (Tél.); http://epa.oszk.hu/00000/00012/00035/boris_buden.htm
- Czakó Ágnes–Giczi Johanna–Sik Endre szerk. 2010. *Piachely, KGST-piac, emberpiac*. Budapest, ELTE TáTK.
- Csepeli György 2015. *A másiban próbáljuk önmagunk tükrét látni*. Parászka Boróka interjúja. *Erdélyi Riport*, 2015. 10. 12.; <http://erdelyiportal.ro/interju/a-masiban-probaljuk-onmagunk-tukret-latni>
- Dánél Móna szerk. 2010. *Idegenek a kertemben. Bevándorlás és integráció Európában*. Budapest, Palantír Vizuális Antropológiai Alapítvány.
- Edelman, Murray 2004. *A politika szimbolikus valósága*. Posztmodern politológák. Budapest, L'Harmattan.
- Edelman, Murray 2011. A politikai hírek kétértelműségei. In Angelusz et al. szerk. *Média – nyílvanosság – közvélemény*. Budapest, Gondolat Kiadó, 452–453. p.; http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/0050_Angelusz_es_masok_szerk_Media-nyilvanosság-kozvelemeny/adatok.html /
- Eisenstadt, Shmuel Noah 1968. *The Political Systems of Empires*. Reviewed by Eric R. Wolf. New York, The Free Press of University of Michigan.; <https://www.questia.com/library/89142614/the-political-systems-of-empires>
- Eredményesebb migrációkezelés: az európai migrációs stratégia*. Brüsszel, 2015. május 13.; http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-4956_hu.htm
- Feischmidt Margit 1997. Multikulturalizmus: kultúra, identitás és politika új diskurzusa. In Feischmidt Margit (szerk.): *Multikulturalizmus*. Budapest, Osiris Kiadó, 7–28. p.
- Ferge Zsuzsa 1999. A civilizációs folyamat fenyegetettsége. Akadémiai székfoglaló, 1998. *Magyar Tudomány*, 10. 1153–1169. p.
- Firth, Raymond 1973. *Symbols: public and private*. London, Allen & Unwin.
- Frank, Manfred 1999. *A megértés határai. Egy „rekonstruált” diskurzus Habermas és Lyotard között*. Budapest, József Műhely Kiadó.
- Gárdos Éva–Sárosi Annamária 2007. Les caractéristiques démographiques des étrangers arrivant en Hongrie. Comparaison avec la structure de la population hongroise. In *Les migrations internationales. Observation, analyse et perspectives. Colloque internationale de Budapest (20-24 septembre 2004)*. Paris, AIDELF, Presses Universitaires de France, 189–198. p.
- Geertz, Clifford 2003. Hegemóniák. *Magyar Lettre Internationale*, 51.; http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre51/clifford_geertz.htm; http://www.matarka.hu/klikk.php?cikkmutat=384464&mutat=http://epa.oszk.hu/00000/00012/00035/clifford_geertz.htm
- Gödrö Irén 2007. Les différentes dimensions de l'intégration des immigrés en Hongrie. In *Les migrations internationales. Observation, analyse et perspectives. Colloque internationale de Budapest (20-24 septembre 2004)*. Paris, AIDELF, Presses Universitaires de France, 199–207. p.
- Gyulavári Tamás–Kállai Ernő szerk. 2010. *A jövevényektől az államalkotó tényezőkhöz. A nemzeti közösségek múltja és jelene Magyarországon*. Budapest, Az Országgyűlési Biztos Hivatala.
- Harrison, Simon 1995. Four Types of Symbolic Conflict. *The Journal of the Royal Anthropological Institute*. (N. S.) Vol. 1., No. 2., June, 255–272. p. /Magyarul: A szimbolikus konfliktus

- négy típusa. In Szabó Márton–Kiss Balázs–Boda Zsolt (szerk.): *Szövegválogatások a politikára. Nyelv, szimbólum, retorika, diskurzus*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000, 193–212. p.
- Hárs Ágnes–Tóth Judit szerk. 2010. *Változó migráció – változó környezet*. Budapest, MTA Nemzeti-etnikai Kisebbségkutató Intézet.
- Hárs Ágnes 2007. Déterminants et particularités de la migration de la main d'oeuvre d'après l'étude d'un échantillon de migrants de la Hongrie vers l'Union européenne. In *Les migrations internationales. Observation, analyse et perspectives. Colloque internationale de Budapest (20-24 septembre 2004)*. Paris, AIDELF, Presses Universitaires de France, 223–237. p.
- Horváth Csaba 2004. A civil társadalom és a demokrácia. (A Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület látószögéből). *JURA*, 2. 44–52. p.
- Horváth István–Anghel, Remus Gabriel 2009. Migration and Its Consequences for Romania. *Südosteuropa, Migration: Auswirkungen auf die Sendeländer – tematikus szám*, (57) 4. 386–403. p.
- Ilyés Sándor–Peti Lehel–Pozsony Ferenc 2008. *Lokális és transznacionális csángó életvilágok*. Kolozsvár, Kriza János Társaság.
- Iványi Gábor 2015. *Ez történik nálunk. Menekültek*. A Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség heti beszámolója. Elektronikus hírlevél, mail-közleménysorozat, G-mail.
- „akirály”, www.444.hu 2015. Orbán Viktor szerint összeesküvők árulták el Európát. <http://444.hu/2015/10/30/orban-viktor-szerint-osszeeskuvok-arultak-el-europat>
- Klemperer, Victor (1946) 1984. *A Harmadik Birodalom nyelve*. Budapest, Tömegkommunikációs Kutatóközpont. /Membrán könyvek, 12/
- Koselleck, Reinhart 1997. *Az aszimmetrikus ellenfogalmak történeti-politikai szemantikája*. Fordította Szabó Márton. Budapest, József tankönyvek.
- Koselleck, Reinhart 2003. *Elmúlt jövő. A történeti idők szemantikája*. Fordította Hidas Zoltán, Szabó Márton. Budapest, Atlantisz.
- Koudela Pál–Yoo, Jinil 2015. A magyar rokonság tudatának szerepe a dél-koreai kollektív identitásban. *Kultúra és Közösség*, 3. 29–38. p.
- Kováts András–Rónai Gergely szerk. 2009. *Bevándorló Budapest*. Budapest, Menedék Egyesület.
- Kováts András (szerk.) 2013. *Bevándorlás és integráció. Magyarországi adatok, európai indikátorok*. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont.
- Kováts András et al. 2015. *Az Európába irányuló és 2015-től felgyorsult migráció tényezői, irányai és kilátásai*. A Magyar Tudományos Akadémia Migrációs Munkacsoportjának elemzése, illetve a hozzá tartozó további konkrét térségi háttéranyagok.; http://mta.hu/mta_hirei/az-europaba-iranyulo-es-2015-toi-felgyorsult-migracio-tenyezoi-iranyai-es-kilatasai-137008/
- Lányi András 2015. Tíz pont a bevándorlókról – Vagy mi megyünk oda (segíteni), vagy ők jönnek ide (lakni). *Mandiner*, szeptember 10.; http://mandiner.hu/cikk/20150831_lanyi_andras_a_zurzavar_fele_migracio_es_mi_vii
- Lányi András 2015. Még egyszer a migrációról. Válasz Szántó Dianának. *Mandiner*, 2015. szept. 29.; http://mandiner.hu/cikk/20150929_lanyi_andras_meg_egyszer_a_migracio-rol_valasz_szanto_diananak
- Lentner Csaba–Tóth Gy. László–Zárus Péter Farkas 2012. *Kik támadják Magyarországot és miért?* Budapest, Kairosz.
- Losonczi Miklós 2015. Németország és a menekültkérdés. *Élet és Irodalom*, 40. sz. (október 2.), 5. p.
- Marsovsky Magdolna 2015. Nemzetisten és ariozófia. *Az árja népiségtudat újpogány istensége és annak messianisztikus antiuniverzalizmusa, a nemzet szakralizálása;*

- <http://www.egyhaziforum.hu/index.php/folyoirat/9-folyoirat/cikkek/sulypont/348-nemzetisten-es-ariozofia>.
- Marsovszky Magdolna 2011. Magyar identitás kontra nem magyar identitás I. és II. rész. *Galamus*, 2011. 06. 12 és 13.; http://oswt.galamus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=74093:magyar-identitas-kontra-nem-magyar-identitas-i-resz-73314&catid=9&Itemid=134; http://oswt.galamus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=74156:magyar-identitas-kontra-nem-magyar-identitas-ii-resz-73377&catid=9&Itemid=134
- Marsovszky Magdolna 2013. Antiszemitizmus és nemzeti áldozati mítosz. *Beszélő*, 05. 20.; <http://beszelo.c3.hu/onlinecikk/antiszemitizmus-es-nemzeti-aldozati-mitosz>.
- Mautner Zsófia–Nagy Balázs 2012. *Így főzünk mi. Messziről jött budapestiek*. Budapest, Menedék–Migránsokat Segítő Egyesület.
- Meliá, Bartolomeu S. J. 1981. El modo de ser guarani en la primera documentación jesuita (1594–1639). *Revista de Antropología*, XXIV. São Paulo, USP, 1–28. p.
- Montoya, Antonio Ruiz de (1639) 1892. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay*. Bilbao, Publisher Imprenta del Corazón de Jesus. Első és további kiadása is megtekinthető itt: <https://www.google.hu/search?tbm=bks&hl=hu&q=Conquista+espiritual+hecha+por+los+religiosos+de+la+>
- Olson, Mancur 1993. The Logic of Collective Action. In Richardson, Jeremy J. (ed.): *Pressure Groups*. Oxford–New York–Toronto, Oxford University Press, 23–37. p.
- Orbán morális érvei meg a valóság. *Magyar Narancs*, 2014. aug. 27.; <http://magyarnarancs.hu/belpol/orban-moralis-ervei-meg-a-valosag-91512>
- Popper, Karl R. 2001. *A nyitott társadalom és ellenségei*. Budapest, Balassi Kiadó.
- Radtke, Frank-Olaf 1997. Az idegenség konstrukciója a multikulturalizmus diskurzusában. In Feischmidt Margit (szerk.) *Multikulturalizmus*. Budapest, Osiris Kiadó, Láthatatlan Kollégium.; http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/romak/multikulturalizmus/pages/003_az_idegensag_konstrukcioja.htm
- Rich, Paul–Merchant, David 2003. Policy Studies and Civil Society: A Centennial Debate. *Policy Studies Journal*, Vol. 31. Nr. 3. VII–XII. p.
- Sik Domonkos 2008. Szocializáció és állampolgári szocializáció a habermasi társadalomelmélet tükrében. In *Kötő-Jelek 2007*. Budapest, Az ELTE Társadalomtudományi Kar Szociológia Doktori Iskolájának Évkönyve, 47–67. p.
- Sik Endre (válogatta és szerk.) 2011. *A migráció szociológiája 2*. Budapest ELTE TÁTK, Támpop. http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/0010_2A_15_Sik_Endre_Migracio_szociologiaja_2_Valogatta_es_szerk_Sik_Endre/index.html
- Sik Endre 2000. *KGST-piacok és feketemunka – Magyarország 1999*. Budapest, Tárki. www.mtakti.hu/doc/HiddenEcon/Sik.pdf
- Szabó Márton 1998. *Politikai tudásemelvények: szemantikai, szimbolikus, retorikai és kommunikatív-diszkurzív értelmezések a politikáról*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Szántó Diana 2015. *Öt pont a menekültekről. Vita Lányi Andrásossal*; http://mandiner.hu/cikk/20150928_szanto_diana_ot_pont_a_menekultekrol_vita_lanyi_andrassal
- Szarka László 2015. *Államépítő nacionalizmus*. Interjú, november 2. Klubrádió, Szunyogh Szabolcs műsora, 21:00–22:00.; <http://www.klubradio.hu/klubmp3/klub20151102-212850.mp3>
- Szósztátyár – Vásárhelyi Máriával a Fidesz-nyelvről. Klubrádió, 2015. nov. 6. 14:00–15:00. Szerk. Nauman Gábor–Kálmán László.; <http://www.klubradio.hu/klubmp3/archiv/20151106/klub20151106-135855.mp3>
- Tarrósy István–Glied Viktor–Vörös Zoltán szerk. 2014. *Migrációs tendenciák napjainkban. A 21. század migrációs folyamatainak tanulmányozásához*. Pécs, IDResearch–Publikon Kiadó.

- Tokaji Dóra 2012. Ismertető Reinhart Koselleck *Elmúlt jövő. A történeti idők szemantikája*. c. kötetéről. *Ösvények*, 1. 1–6. p.; www.epa.oszk.hu/02200/.../pdf/EPA02284_Osvenyek_2012_01_Tokai.pdf
- Tuka Ágnes–Tarrósy István szerk. 2010. *Borderless Europe. Challenges – Opportunities*. Pécs, IDRResearch–Publikon.
- Udvarhelyi Éva Tessa 2007. *Vándorok kultúrák között. Az interkulturális tanulásról külföldre készülő fiataloknak*. Budapest, Artemisszió Alapítvány.
- Vásárhelyi Mária 2015. A nyelv azé, aki megműveli. Finkelstein = Goebbels 2.0. *Élet és Irodalom*, 59. Évf. 40. sz. október 2. http://www.es.hu/vasarhelyi_maria;a_nyelv_aze_aki_megmuveli;2015-10-01.html
- Végh Endre 2015. Elvisznek a migránsok. *Egyházforum*, október.; <http://www.egyhazforum.hu/index.php/vilag-nezet/356-elvisznek-a-migransok>
- Wetzel Tamás 2011. *A bevándorlás kérdése Magyarországon*. Pécs–Budapest, Publikon Kiadó.
- Winkler Lajos 2015. Veszélyes idegenek. *Egyházforum*, szeptember.; <http://www.egyhazforum.hu/index.php/vilag-nezet/343-veszelyes-idegenek>
- Ziegler Dezső Tamás 2015. Menekültkérdés: verseny a szavazók megnyeréséért vagy valóban tömegek akarnak Magyarországra jönni?; <http://jog.tk.mta.hu/blog/2015/07/menekultgyverseny>